

Bácsatyai Dániel

KÖVETEK ÉS KÖVETJÁRÁSOK AZ ÁRPÁD-KORBAN*

A reformkori polgári átalakulás egyházellenes szólamai egy fiatal székesfehérvári papot, Pauer Jánost – a helyi szeminárium lelki igazgatóját, az egyházmegye későbbi püspökét – terjedelmes, védőbeszédnek is beillő tudományos munka megírására ösztönözték. Az 1847-ben megjelent mű (sokatmondó címe: *Az egyházi rend érdeme Magyarország történetében, Árpádok időszakától korunkig*) nem vált gyakran hivatkozott kötetté – legalábbis a középkorkutatásban nem –, mivel a munkában csak korlátozottan érvényesül a kritikai szellem. A szerző azt kívánta igazolni, hogy a polgárosodás nem játszódhatott volna le az egyházi művelődés és iskoláztatás kibontakozása nélkül, miközben a klérus a haza szolgálatában is múlhatatlan, „polgári érdemeket” szerzett, „végezvén legfontosb ügyekben követségeket, szerződéseket, s a haza védelmét és boldogságát tanáccsal és tettel, hon és külföldön, csüggedetlen buzgalommal munkálván.”¹ A tézis bizonyítása érdekében Pauer részletes, 34 tételből álló lajstromot készített az Árpád-házi uralkodók szolgálatában álló egyháziak követjárásairól.²

Pauer munkájának – legalábbis ami annak Árpád-kori részét illeti – nem akadt folytatója, igaz, a diplomáciatörténet követek személyét és a diplomácia gyakorlatát középpontba állító fordulata csak a 20. század második felében zajlott le.³ A téma jelentőségét a hazai történetírásban Szűcs Jenő ismerte fel, aki a Kézai Simont érő nyugati művelődési hatások feltérképezésekor gondos vizsgálatnak vetette alá a Szicíliai Királyságba induló 1270–1271. évi magyar követségeket, amelyek tagjai között ott sejtette a huntörténet szerzőjét is.⁴ Szűcs különös hangsúlyt helyezett az alulnézeti perspektívára: a követjárások személyi összetételére, itineráriumára és a követek kultúraközvetítő szerepére. Munkájához elsőrangú fogódzót kínáltak annak a hosszú forráskiadvány-sorozatnak az addig megjelent kötetei,⁵ amelynek szerkesztői a nápolyi Anjouk második világháborúban elpusztult regisztrumainak rekonstrukcióját tűzték ki célul, s amelyet még ma

* A kutatást a PD 138985 számú NKFIH-pályázat támogatása tette lehetővé.

¹ Pauer János: *Az egyházi rend érdeme Magyarország történetében, Árpádok időszakától korunkig*. Székesfehérvárott 1847. 79.

² Uo. 79–108.

³ A kérdés könyvtárnyi irodalmát lényeglátóan foglalja össze a középkori diplomáciatörténet közelmúltban megjelent kézikönyve: *Jean-Marie Moeglin – Stéphane Péquignor*: *Diplomatie et «relations internationales» au Moyen Âge (IXe–XVe siècle)*. Paris 2017. 345–494.

⁴ Szűcs Jenő: *Társadalomelmélet, politikai teória és történetiszemlélet Kézai Simon Gesta Hungarorumában II. Századok 107*. (1973) 842–856.

⁵ I registri della cancelleria angioina I–L. Ricostruiti da Riccardo Filiangieri. Napoli 1950–2010.

sem aknázott ki teljesen a hazai történetírás. A kérdésnek később is nagy jelentőséget tulajdonított: IV. Béla és az egyház viszonyát bemutató tanulmányában vázlatos, ám annál tanulságosabb képet festett a király egyházi rendhez tartozó diplomatairól.⁶

Szücs Jenő követeket középpontba állító esettanulmányát az ezredfordulón Zsoldos Attila nagy forrásbázison alapuló, lényegre törő és fontos megállapításokat tartalmazó összefoglaló cikke követte.⁷ A szerző egy, az európai középkorban egyedülálló forráscsoport, a követek érdemeit méltató magyarországi adománylevelek értékelésére helyezte mondanivalója súlypontját, s amellett érvelt, hogy azok az alacsonyabb státuszú világiak, akik az oklevelek *narratiói* szerint az Árpádok szolgálatában külföldön jártak, csupán tagjai, s nem vezetői voltak a küldöttségeknek, míg a valódi vezetők a legelőkelőbb egyházi és világi méltóságviselők közül kerülhettek ki. Az utóbbi csoport, a bárók diplomáciai küldetéseiről álláspontja szerint azért nem emlékeztek meg az adománylevelek, mivel a nagybirtokos réteg tagjainak szóló adományok egyedüli méltó jogcíme az uralkodó fegyveres szolgálata volt.⁸ Mint alább látni fogjuk, az utóbbi tézis – különösen annak bárókra vonatkozó megállapítása – módosításra szorul.

Tanulmányom célja, hogy az említett munkák folytatásaként egy részletesebb vizsgálat alapján bemutassa az Árpád-ház tagjai által indított követségeket, az azokban részt vevő személyeket és diplomáciai tevékenységüket. A munkához nélkülözhetetlen segítséget nyújtottak az utóbbi két évtizedben gyorsuló ütemben napvilágot látott világi és egyházi archontológiák,⁹ és nagy haszonnal forgattam azokat a kapcsolattörténeti monográfiákat is, amelyek az Árpád-kori Magyarország és az egyes európai monarchiák – köztük a pápaság – viszonyát tárgyalják,¹⁰ a követjárások

⁶ *Szücs Jenő*: Az utolsó Árpádok. (Millenniumi magyar történelem. Historikusok) Bp. 2002.² 133–136.

⁷ *Zsoldos Attila*: Az Árpádok követei. In: „Magyaroknak eleiről”. Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére. Szerk. Piti Ferenc – Szabados György. Szeged 2000. 703–714.

⁸ Uo. 710–713.

⁹ *C. Tóth Norbert*: Az esztergomi székes- és társaskáptalanok archontológiája 1100–1543. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 9.) Bp. 2019; *Uő*: A kalocsa-bácsi főegyházmegye káptalanjainak középkori archontológiája. (Kalocsa Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 15. Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 11.) Kalocsa 2019; *Uő*: A pozsonyi társaskáptalan archontológiája 1204–1462. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 12.) Bp. 2020; *C. Tóth Norbert – Horváth Terézia*: A győri székeskáptalan archontológiája 1200–1458. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 28.) Győr 2019; *Hegyi Géza*: Az erdélyi káptalan archontológiája az Árpád- és Anjou-korban (1199–1387). Turul 92. (2019) 69–94.; *Karlinszky Balázs*: A veszprémi székeskáptalan archontológiája 1079–1556. (A veszprémi egyházmegye múltjából 39.) Veszprém 2022; *Kertész Balázs*: A fehérvári káptalan archontológiája és oklevéladó tevékenysége az Árpád-korban. Székesfehérvár 2023; *Zsoldos Attila*: Magyarország világi archontológiája 1000–1301. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.) Bp. 2011.

¹⁰ *Szentszék: Fraknói Vilmos*: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-székekkel I–III. Bp. 1901–1903. I. 3–92.; *Szovák Kornél*: Pápai–magyar kapcsolatok a 12. században. In: Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve. Szerk. Zombori István. Bp. 1996. 21–45.;

rekonstrukciójának és a követek személyének azonban alkalmasint kevesebb figyelmet szenteltek. Lakatos Bálint Jagelló-kori követségeket elemző, sok tekintetben mintának tekintett tanulmányához¹¹ hasonlóan írásmat adattárak egészítik ki, amelyek közül az első az egyes követek azonosítására és diplomáciai küldetéseik hátterének feltárására irányuló, rövidebb-hosszabb elemzéseket tartalmazza, míg a másodikban a követjárások időrendi listája olvasható. Az első melléklet közlésére ezen a helyen sajnos nincs mód, ám a második, a követjárások kronológiájára vonatkozó adattár tanulmányom függelékében olvasható.

A dinasztiaiák közötti érintkezés minden esetben követek útján történt, akkor is, ha erről forrásaink csak az esetek csekély hányadában emlékeznek meg. Célszerűnek látszott tehát, hogy csupán azokat a követségeket vegyem fel e második listába, ahol az interakció vagy a követség pusztán tényén túl a küldöttek személyére vonatkozó adatok is kiderülnek a küldetésről; ezek ugyanis azok az információk, amelyekből a választott témára nézve következtetéseket tudunk levonni. Ettől függetlenül azonban olyan követségeket is vizsgálat tárgyává tettem, ahol jóllehet forrásaink semmit sem árulnak el a küldöttek személyéről, más szempontok azonban – például a kútfő viszonylagos ismeretlensége vagy a szóban forgó követjárás itineráriumához nyújtott fontos adalékok – mégis érdemessé teszik e missziókat az olvasó figyelmére.

Források

Az Árpádok udvarából kiinduló követségek kutatását megnehezítő legkomolyabb kihívás a források szűkössége és fennmaradásuk aránytalansága. E nehézség akkor válik igazán érzékelhetővé, ha szerencsés körülmények révén egy-egy külföldi kapcsolatrendszer szokatlanul éles megvilágításba kerül. Ilyen eset a nápolyi Anjouk és a Magyar Királyság 1269 nyaratól az Árpád-kor végéig – és természetesen azon is túl – adatható, gyakori követküldésekben is megnyilvánuló

Barabás Gábor: A Pápaság és Magyarország a 13. század első felében. Pápai hatás – együttműködés – érdekellentét. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 5.) Pécs 2015. Német-római Birodalom: *Gábor Varga*: Ungarn und das Reich vom 10. bis zum 13. Jahrhundert. (Das Herrscherhaus der Árpáden zwischen Anlehnung und Emanzipation. Studia Hungarica 49.) München 2003; *Rudolf Veronika*: Közép-Európa a hosszú 13. században. Magyarország, Csehország és Ausztria hatalmi és dinasztikus kapcsolatai 1196 és 1310 között. (Arpadiana 15.) Bp. 2023. Orosz fejedelemségek: *Font Márta*: Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 21.) Szeged 2005. Bizánci Birodalom: *Ferenc Makk*: The Árpáds and the Comneni. Political Relations between Hungary and Byzantium in the 12th Century. Bp. 1989.

¹¹ *Lakatos Bálint*: A király diplomatái. Követek és követségek a Jagelló-korban (1490–1526) I. Kutatási vázlat. Történelmi Szemle 61. (2019) 593–616., II. Adattár 62. (2020) 1–82.

intenzív kapcsolata.¹² 1269 és 1294 között összesen 19, magyar fél által indított követségről marad fenn híradás a nápolyi regisztrumokban, igaz, ebből három nem a magyar király, hanem IV. László özvegye, Anjou Izabella kezdeményezésére indult útnak. Mindeközben a Magyar Királysággal szomszédos Csehország esetében háromszáz év alatt csak 11 magyar követséget ismerhetünk meg közelebbről – Ausztriánál ez a szám még kevesebb, mindössze kilenc. Az aránytalanság kiáltó, hiszen nem lehetnek kétségeink: az Árpádok lényegesen rendszeresebb összeköttetésben álltak közvetlen nyugati szomszédaikkal – legyen szó háborúról, békéről vagy éppen dinasztikus házasságokról –, mint az Adriai-tenger túlsópartján elterülő Dél-Itáliával. Ha a Csehországban vagy Ausztriában vezetett 13. századi uralkodói regisztrumok – amennyiben lettek volna ilyenek – éppúgy átvészelik az évszázadok viharait, mint az 1943-ban hamuvá vált, ám a történeti kutatás által addigra már kiaknázott nápolyi főkönyvek, akkor bizonyára reálisabb arányok állnának rendelkezésünkre a magyar királyok követeire vonatkozóan.

Miképp az Anjou-regisztrumok példája is mutatja, a követségek vizsgálatának legideálisabb forrásai a királyi parancslevelek másolatait tartalmazó kancelláriai regisztrumok és az uralkodói számadások, amelyek lehetővé teszik, hogy évről évre figyelemmel kísérjük a követküldések dinamikáját, a kimenő és beérkező követségek krónikáját. Legkorábról az Angol Királyságból állnak a kutatás rendelkezésére a 12. és a 13. század fordulóján lendületet vevő hivatali írásbeliség említett termékei. E források olyan adatgazdagok, hogy nagy biztonsággal kijelenthető: az 1186., 1213–1214. és 1292. évi követségeken kívül nem indultak magyar királyi követek a Csatornán túlra. Természetesen nem kell széleskörű tájékoztatásra számítani: II. Henrik angol király 1185–1186. évi számadásai például nem közlik III. Béla leánykérőbe érkezett követeinek nevét; segítségükkel csupán azt állapíthatjuk meg, hogy a magyar küldöttség 1186. április végén a dél-angliai Winchester városában tartózkodott, mivel II. Henrik ekkoriban látogatott el a településre, amelynek királyi tisztségviselőjét forrásunk szerint arra kötelezte, hogy gondoskodjon a magyar követek számára kirendelt lovakról.¹³

¹² E kapcsolat követek személyét is érintő feldolgozásai a kezdetekre és az 1290-es évekre vonatkoznak. – *Szűcs J.*: Társadalomelmélet i. m. 842–856.; *Patek Ferenc*: Az Árpádok és Anjouk családi összeköttetése Századok 52. (1918) 449–495.; *Andreas Kieseewetter*: Die Anfänge der Regierung König Karls II. von Anjou (1278–1295). Das Königreich Neapel, die Grafschaft Provence und der Mittelmeerraum zu Ausgang des 13. Jahrhunderts. (Historische Studien 451.) Husum 1999. 371–384.; *Báling Péter*: Personal Network of the Neapolitan Angevins and Hungary (1290–1304). In: *Specimina Nova, Pars Prima, Sectio Mediaevalis* 8. Eds. Gábor Barabás – Gergely Kiss. Pécs 2015. 83–107.

¹³ The Great Roll of the Pipe for the Thirty-Second Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1185–1186. (The Publications of the Pipe Roll Society 36.) London 1914. 178. II. Henrik itineráriumára lásd *Robert William Eyton*: Court, Household and Itinerary of Henry II. London 1878. 267–268. A házasságra lásd *Marczali Henrik*: Magyarország története az Árpádok korában (1038–1301). A magyar nemzet története II. Szerk. Szilágyi Sándor. Bp. 1896. 318.; *Laszlovszky József*: Angol–magyar kapcsolatok a 12. század második felében. Századok 128. (1994) 226–229.

III. Béla angliai küldötteihez hasonlóan a névtelenség homályában maradnak azok a magyar királyi diplomaták is, akik – számos cseh, bajor, osztrák, velencei és egyéb követ mellett – Wolfger passauai püspök 1203–1204. évi ausztriai és itáliai utazása idején vezetett számadásaiban bukkannak fel. A számadás a német irodalomtörténet kiemelkedő fontosságú forrása, mivel költeményein kívül ez az egyedüli dokumentum, amely megnevezi a híres 12–13. századi *minnesängert*, a passauai püspököt is szórakoztató Walter von der Vogelweidét. A magyar kutatók figyelmét elsőként Kropf Lajos hívta fel az 1874-ben, Civalaléban – az aquileiai pátriárkák egykori székhelyén – felfedezett feljegyzésekre, ám ő – akárcsak később Hóman Bálint – csak a számadás gazdaságtörténeti tanulságaival foglalkozott;¹⁴ diplomáciatörténeti értékére a magyar szerzők közül Rudolf Veronika figyelt fel.¹⁵ A számadásokban háromszor is feltűnnek magyar követek. Imre király megbízottja 1203 szeptemberében Sankt Pöltenben, majd az év végén passauai székhelyén kereste fel a püspököt.¹⁶ E látogatások aligha függetlenek attól, hogy Wolfgert 1204 márciusában a magyarországi Dévényben találjuk, ahol egy ünnepélyes magyar küldöttséggel – talán magával Imre királlyal – folytatható tárgyalásokat.¹⁷ A harmadik alkalommal – 1204. június elején – a Vicenzában tartózkodó magyar követek¹⁸ nem Wolfgerrel akartak találkozni: eredeti célpontjuk csaknem bizonyosan III. Ince pápa udvara volt, s feltételezhető, hogy a passauai püspökhöz hasonlóan ekkor már ők is Itália elhagyására készültek, azokkal a levelekkel – többek között a trónörökös, László herceg megkoronázására vonatkozó pápai engedéllyel – a poggyászukban, amelyeket a Szentatya még április végén állított ki a magyar király és az esztergomi érsek számára.¹⁹

A Champagne-i Grófság 1288. második félévében kelt számadásai emlékeznek meg azokról a Magyar Királyságból érkező ferences szerzetesekről, akik

¹⁴ Kropf Lajos: Wolfger püspök úti számadásai 1203/4-ből. Adatok a középkori pénzlábak történetéhez. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle 6. (1899) 61–72.; *Hóman Bálint*: Magyar pénztörténet 1000–1325. Bp. 1916. 650–651.

¹⁵ Rudolf V.: Közép-Európa i. m. 37–38.

¹⁶ Hedwig Heger: Das Lebenszeugnis Walthers von der Vogelweide. Die Reiserechnungen des Passauer Bischofs Wolger von Erla. Wien 1970. 79., 85., 90.

¹⁷ Uo. 91. Imre király jelenlétére abból következtet a kutatás, hogy Wolfger 1204. március 30-án – számos passauai kanonok és osztrák miniszteriális társaságában – a határközeli Schwadorfban olyan oklevelet adott ki, amelynek dátumformulája közvetlenül utal az osztrák és a magyar uralkodóházak családi összeköttetésére. 1240. márc. 30.: „Sub Liupoldo duce Austrie ac Stirie, filio ducis Liupoldi, qui consobrinus fuit Bele regis Ungarorum.” – Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI. Studio et opera Georgii Fejér. Budae 1829–1844. (a továbbiakban: CD) II. 449–451. A megbeszélés lehetséges okaira lásd Paul Kalkoff: Wolfger von Passau 1191–1204. Eine Untersuchung über den historischen Werth seiner „Reiserechnungen” nebst einem Beitrag zur Waltherchronologie. Weimar 1882. 79–80.

¹⁸ Heger, H.: Lebensbezeugnis i. m. 108.

¹⁹ 1204. ápr. 24.: Die Register Innocenz’ III. I–XV. Hrsg. Othmar Hageneder et al. Wien 1964–2022. (a továbbiakban: Reg. Inn. III.) VII. 95–96. (CD II. 431.), 96–97. (CD II. 423–424.)

IV. (Szép) Fülöp francia király udvarába tartottak (*les cordeliers, qui venoient de Hongrie pour messaige dou roi*).²⁰ A ferencesek által kézbesített üzenet nem maradt fenn, az azonban tudható, hogy a koldulórendi követek számára kirendelt ló költségeire 10 *solidus* kifizetését irányozták elő. Ha sok nem is tudható e követjárásról, talán mégis érdemes megkockáztatni egy feltevést. A Párizsi Nemzeti Levéltárban őrzik annak a két 1288-ban kelt híres levélnek az egykorú másolatát, amelyek szerzője Lodomér esztergomi érsek volt. A terjedelmes, retorikai szempontból gondosan felépített szövegek rendkívül értékes források IV. László uralkodásának, mivel emléket állítanak a zabolátlan uralkodó kiszámíthatatlan és az egyházra nézve egyre sérelmesebb magatartásának.²¹ Csak feltételezéseink lehetnek arra nézve, hogy a IV. Miklós pápához és az erdélyi papsághoz küldött levelek szövege miért éppen Franciaországban maradt fenn. Karácsonyi János úgy gondolta, hogy levélmellékletekről van szó, amelyeket egy követjelentéssel küldhettek a francia uralkodóhoz, hogy az pontosabb képet nyerjen közeli rokona (apja unokatestvére), Anjou Izabella magyar királyné megpróbáltatásairól, amelyekről Lodomér érsek pápához címzett levele bőségesen tájékoztat.²² Karácsonyi elméletének igazsága mellett szól az 1288. évi követjárás híre: valószínűnek tűnik, hogy a Magyar Királyságból érkező ferencesek Anjou Izabella szenvedéseiről tájékoztatták IV. (Szép) Fülöp királyt, s Lodomér érsek leveleinek egykorú másolatai az ő közvetítésükkel érték el a Francia Királyságot. Ebben az esetben természetesen aligha lehet szó arról, hogy a ferences barátok IV. László akaratát képviselték volna a francia királyi udvarban.

Az általunk ismert utolsó számadás, amely Árpád-kori magyar diplomaták külföldi tartózkodásáról emlékezik meg, már a 13. század végén keletkezett. Követeink – akik ezúttal is névtelenek – 1297. október 7. és 1298. május 8. között keresték fel VI. Henrik karintiai herceg és tiroli gróf udvarát;²³ feltételezhető, hogy esküvői meghívóval érkeztek III. András magyar és II. Vencel cseh királyok gyermekeinek 1298. február 12-én tartott bécsi eljegyzésére, amelyen a vendéglátó Habsburg Albert osztrák herceg mellett a karintiai herceg is tiszteletét tette.²⁴

²⁰ Documents relatifs au Comté de Champagne et de Brie 1172–1361 III. Les comptes administratifs. Publié par Auguste Longnon. (Collection de documents inédits sur l'histoire de France) Paris 1914. (a továbbiakban: Documents Champagne) 87. A levelekhez lásd *Szovák Kornél*: Lodomér érsek leveleiről. In: Egyházak a változó világban. Szerk. Bárdos István – Beke Margit. Esztergom 1991. 141–143.

²¹ 1208. máj. 8.: *Karácsonyi János*: A mérges vipera és az antimoniális. Korkép Kun László király idejéből. Századok 44. (1910) 2–8.; (1288. máj. 8. k.): uo. 8–11.

²² Uo. 11.

²³ *Waldemar Lippert*: Markgraf Friedrich der Freidige von Meissen und die Meinhardiner von Tirol 1296–1298. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 17. (1896) 232.

²⁴ A dátumra lásd *Annales Vindobonenses*. Ed. Wilhelmus Wattenbach. In: *Chronica et annales aevi Salici* Ed. Georgius Heinrichus Pertz. (MGH SS IX.) Hannoverae 1851. 720. A résztvevőkre lásd

A regisztrumok különleges típusát képviselik a pápai kancellárián fogalmazott levelek másolatait magukban foglaló vaskos kötetek. A pápai regisztrumkönyvek nem az uralkodás mindennapjainak írásos termékeit (például parancsleveleket), hanem a pápák egyházkormányzati, egyházfegyelmi és politikai ügyekben írott leveleit tartalmazzák. A magyar királyok Szentszékhez küldött követeiről elsősorban e regisztrumok segítségével nyerhetünk képet, ám ezúttal is kiáltó aránytalansággal kell szembenéznünk: adataink túlnyomórészt Imre és II. András, kisebb mértékben IV. Béla uralkodása idejéből származnak, s 1266 után a magyar követek teljesen el is tűnnek belőlük annak ellenére, hogy a pápaság és a Magyar Királyság kapcsolata – a kétségtelen lazulás ellenére – távolról sem szűnt meg. A jelenséggel minden bizonnyal összefügg az a tapasztalat is, hogy a IV. Kelemen pápa halálát (1268) követő három évtizedben átlagosan csaknem feleannyi szentszéki oklevél maradt korunkra az egyes pontifikátusok idejéből, mint a század első kétharmadában uralkodó pápák időszakából.²⁵

A pápai regisztrumokban megőrzött, a politikai levelezés műfajába tartozó, magyar követekre vonatkozó forrásanyagot 12–13. századi formuláskönyvekben is találunk, amelyek elsősorban a német és cseh uralkodókhoz küldött követekről szolgálnak felvilágosítással. A 13. század elejétől magyar követek az Árpádok nevében kötött szerződésben – kereskedelmi, házassági, béke- és szövetségi megállapodásokban – is feltűnnek. E dokumentumok a hazai forráspusztulás miatt csak a másik fél levéltáraiban: velencei és vatikáni másolati könyvekben, osztrák, cseh és spanyolországi őrzőintézményekben maradtak fenn.

Az Árpád-kori diplomaták működésének 13. századtól jellegzetessé váló mindennapi dokumentumaiból alig maradt valami korunkra. Követutasítást

Annales Zwetlenses a. 1241–1329. Ed. Wilhelmus Wattenbach. In: Chronica et annales aevi Salici (MGH SS IX.) i. m. 659. A találkozó körülményeire lásd *Rudolf V.*: Közép-Európa i. m. 502–505.

²⁵ A számításokat August Potthast pápai okleveleket lajstromozó regesztagyűjteménye (Regesta Pontificum Romanorum inde ab a. post Christum natum MCXCVIII ad a. MCCCIV. I–II. Ed. Augustus Potthast. Berolini 1874–1875.) alapján végeztem el, eszerint a 13. század három első pápájának uralkodási idejéből átlagosan napi 0,6–0,7 oklevél szövege maradt fenn, míg a század derekára – IV. Ince, IV. Sándor, IV. Orbán és IV. Kelemen pontifikátusa alatt – ez az érték egy kivétellel már meghaladja a napi egyet. A század utolsó harmadában regnáló pápák közül a fennmaradt diplomák száma csak XXI. János (1276–1277) idején emelkedett napi egy, IV. Miklós (1288–1292) uralkodása alatt pedig napi 0,8 fölé; egyébként átlagosan 0,3–0,5 közötti értékekkel találkozunk, azaz az oklevelek fennmaradása csaknem a felére csökkent az 1200-as évek közepéhez képest. A jelenség hátterében egyaránt ott sejtethetjük a regisztrumkönyvek vezetésének megváltozó gyakorlatát és a kancelláriai irattermelés volumenének csökkenését, például a pápai delegált bíráskodás visszaszorulásának köszönhetően (az ötletet Somogyi Szilviának köszönöm). Az utóbbi szerepének csökkenését nem a világi bíróságok súlyának növekedésében, hanem a pápaság befolyásnak általános hanyatlásában látja *Paul Ferguson*: Medieval Papal Representatives in Scotland: Legates, Nuncios and Judges-Delegate 1125–1286. (Publications of the Stair Society 45.) Edinburgh 1997. 160–190. Idézi *Barabás Gábor*: A pápai delegált bíróság az Árpád-kori Magyarországon. Püspökök – prépostok – pápai káplánok. (DeLegatOnline Könyvek 3.) Pécs 2022. 189.

tartalmazó megbízólevelekről egyáltalán nincs tudomásom, s az ajánlólevelek közül is csak néhány ismert, köztük azok az eredeti dokumentumok, amelyeket IV. Béla 1246 novemberében és 1265 októberében diktált le szentszéki követei érdekében,²⁶ vagy az a másolatként fennmaradt levél, amelyet IV. László nevében vetettek pergamenre az I. (Habsburg) Rudolf német királyhoz delegált magyar követek számára 1273 végén.²⁷ A követek biztonságos mozgását garantáló írott *salvus conductus*ok csak másolatként, kancelláriai regisztrumok bejegyzéseiként maradtak fenn, s így csupán a Szicíliai Királyságot felkereső személyek²⁸ vagy III. András követ-vállalkozója, Paganello di Vicopisano esetében hallunk olyesmiről, akit I. Edvárd angol és II. Jakab aragóniai király is ellátott efféle dokumentummal.²⁹ Az Árpád-korból mindössze egyetlen magyar királynak címzett, követjelentésnek tekinthető irat áll rendelkezésünkre, jellemző módon éppen a dinasztia kihalása előtti hónapokból: Pietro Bonzano, III. András szentszéki *procurator*a 1300 októberében tájékoztatta a magyar királyt a pápai kúriában folytatott tárgyalásai eredményéről, valamint az ott szerzett hírekről.³⁰

Ugyancsak egyedülálló forrás a küszöbön álló utazása veszélyeit gondosan felmérő Adalbert követ végrendelete, amelyet az örökhatározó szicíliai követjárása előtt foglaltatott írásba valamikor 1151 és 1154 között.³¹ Az Árpád-korból sajnos nem áll rendelkezésünkre több efféle végakarat, pedig e dokumentumtípus darabjai a középkori követjárások gyakori forrásai;³² feltételezhetjük azonban, hogy Gyerki László esztergomi prépost végrendelete is egy szentszéki misszió előtt készült. E halvány lehetőséget László mester 1277. március 23-án kelt végakarata³³

²⁶ (1246.) nov. 15.: *Vetera monumenta historica Hungariae sacram illustrantia* I–II. Ed. Augustinus Theiner. Romae 1859–1860. (a továbbiakban: VMHH) I. 232. (Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I–II. Szerk. Szentpétery Imre – Borsa Iván. Bp. 1923–1987. [a továbbiakban: RA] I/2. 839. sz.); 1265. okt. 13.: VMHH I. 281. (RA I/3. 1455. sz.)

²⁷ (1273. nov.): *Fraknói Vilmos: A Habsburg-ház első érintkezései Magyarországgal (1269–1274)*. Bp. 1917. 22–23. (RA II/2–3. 2572. sz.)

²⁸ 1270. nov. 30.: RCA VII. 22.; 1289. szept. 27.: RCA XXXII. 150. (Magyar diplomacziái emlékek az Anjou-korból. Szerk. Wenzel Gusztáv. [Monumenta Hungariae Historica. Acta Extera I–III.] Bp. 1874–1876. [a továbbiakban: MDEA] I. 73.)

²⁹ 1292. jún. 29.: *Calendar of Patent Rolls, Edward I. II. 1281–1292*. Ed. H. C. Maxwell Lyte. London 1895. (a továbbiakban: CPR Edward I.) 496.; 1292. okt. 15.: Barcelona, Archivio de la Corona de Aragón (a továbbiakban: ACA), Cancillería, Reg. 93. 304^f

³⁰ 1300. okt. 25.: *Árpádkori új okmánytár I–XII*. Szerk. Wenzel Gusztáv. Pest–Bp. 1860–1874. (a továbbiakban: ÁÚO) V. 262–263.

³¹ (1151–1154 tavasza között): *A Pannonhalmi Szent-Benedek-rend története I–XII/B*. Szerk. Erdélyi László – Sörös Pongrác. Bp. 1902–1912. (a továbbiakban: PRT) I. 602–603. (RA I/1. 83. sz.)

³² Lásd pl. a Velencéből Magyarországra küldött Andrea Michiel végrendeletét. – 1119: *Diplomata Hungariae antiquissima accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia* I. (Ab anno 1000 usque ad annum 1131.) Edendo operi praefuit Gergius Györffy, adiuverunt Johannes Bapt. Borsa et al. Budapestini 1992. 409.

³³ 1277. márc. 23.: *Monumenta ecclesiae Strigoniensis I–IV*. Ed. Ferdinandus Knauz et al. Strigonia 1874–1999. (a továbbiakban: MES) II. 71–72.

és az érdemeit elismerő 1277. szeptember 19-i adománylevelél tudósítása teremti meg.³⁴ Elképzelhető, hogy László prépost tavaszi testamentuma is egy nyári követjárás előzménye volt; annál is inkább, mivel az említett őszi királyi oklevél ugyancsak az adományos követségekben szerzett érdemeit emlegeti fel.

A 11. és a 12. századi követségek legjellemzőbb forrásai az elbeszélő kútfők, amelyek elsősorban a Magyar Királysággal intenzív, bár sokszor ellenséges viszonyban álló Német-római Császárságban keletkeztek (például Rahewin vagy Prágai Kozma krónikájának vyšehradi folytatója tollából), de találunk közöttük szicíliai normann (Gaufredus Malaterra), bizánci (Anna Komnéné) szerzőket és természetesen magyarországi történeti műveket is (a Nagy Lajos-kori történeti szintézis Árpád-kori eredetű fejezetei). A 13. században a közép-európai régióban visszaesett a dinasztikus politika fordulatait uralkodói megrendelésére nyomon követő, nagylélegzetű kortörténeti elbeszélések iránti igény, s így témánk szempontjából szinte csak a *Stájer rimes krónikát* és a *Halics-volhíniai évkönyvet* tudjuk felhasználni; a narratív források szerepét a Magyar Királyságban egy Európa-szerte egyedülálló műfaj, az adománylevelek érdemeiket részletező *narratiói* veszik át.

A hazai oklevél*narratiók* korpusza a kancelláriai regisztrumokban és levélgyűjteményekben megőrzött politikai levelezés után a második legnépesebb forráscsoport, amely az Árpádok követeinek megismeréséhez rendelkezésünkre áll. A *narratiók* kétségtelen előnye, hogy természetesen mindig kiderül belőlük a követ neve, gyakran a követség célpontja, jóval ritkábban pedig a misszió mozgatórugói is. Egyéb információ híján az oklevél kiadásának dátuma – amennyiben a dokumentum hiteles – a követjárás felső időhatárához is kulcsot ad. A magát követként kitüntető adományos érdemeinek elbeszélésében mindig szerepel a *legatio* kifejezés, amelyet a megjutalmazott személy külföldön (*extra regnum*) és belföldön (*in ipso corpore regni nostri*) egyaránt végrehajthatott. Nem vettem fel a vizsgálat forrásbázisába azokat az okleveleket, amelyekből nem derül ki, hogy a követség célpontja az országhatáron kívül keresendő-e,³⁵ mint ahogy azokat sem, ahol az adományos egyértelműen belföldi *legatio*, például a trónörökös születésének hírül hozásával szerzett érdemeiket.³⁶

³⁴ 1277. szept. 19.: ÁÚO XII. 202–204. (RA II/2–3. 2816. sz.)

³⁵ Pl. Benedek mester és Pósa királyi jegyzők – 1266. jún. 30.: (RA I/3. 1489. sz.); Aba nembeli Lőrinc fia Lőrinc – 1290: Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae II–XV. Ed. Tade Smičiklas. Zagabriae 1904–1934. (a továbbiakban: CDCr) VII. 9–10. (Az Árpád-házi hercegek, hercegnők és királynék okleveleinek kritikai jegyzéke. Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerk. Zsoldos Attila. Bp. 2008. [a továbbiakban: RD] 153. sz.)

³⁶ Pl. 1239: Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg I–V. Hrsg. Hans Wagner – Irmtraut Lindeck-Pozza – Leonhart Prickler. Wien–Graz–Köln 1955–1999. (a továbbiakban: UBB) I. 193–194. Nem vettem fel azt a Lübecki Arnold által „legatus”-ként emlegetett Florentius nevű személyt sem, akit III. István küldött a nyugati országhatárra, hogy a zarándokúton járó Oroszlán Henrik szász és bajor herceget és II. (Jasomirgott)

Az adománylevelekben két esetben találkozunk az ugyancsak követséget jelölő, ám jóval modernebb, a küldetés jelentőségének hangsúlyozására alkalmas, itáliai eredetű *ambassaria* (1272), illetve *ambassata* (1288) kifejezésekkel;³⁷ aligha véletlen, hogy az első esetben az adományos a Bolognában egyházi doktoriátust szerzett Patyi Antal pozsonyi prépost, V. István csehországi követe, míg a második adat a Habsburg Albert osztrák herceghez küldött Paschasius nyitrai püspök részére kiállított oklevélben bukkan fel. Nagyon valószínű, hogy a királyi küldötteket magyarul már ekkor is a finnugor eredetű *követ* kifejezés jelölte, amely először a *Königsbergi Töredékben* tűnik fel ebben a jelentésben,³⁸ a latin nyelvű adománylevelekben azonban a magyar szónak természetesen nem találjuk nyomát.³⁹

A követségek

Láthattuk, hogy az Árpádok által kezdeményezett követségek valódi számához képest eltörpül az a mennyiség, amelyről forrásaink ténylegesen hírt adnak; valójában azonban még arra a kérdésre is nehéz felelni, hogy ténylegesen hány magyar követjárásról rendelkezünk érdemi információval. A bizonytalanságért a hazai oklevélnarratiók sajátos természete tehető felelőssé. A nehézség abban rejlik, hogy az oklevélnyerőkről sokszor nem dönthető el, hogy érdemeiket olyan követségekben szerezték-e, amelyek más forrásból is ismertek, vagy éppen ellenkezőleg, a kérdéses dokumentum a misszió egyedüli forrása. Azoknak az Árpád-kori követjárásoknak a minimális száma, ahol forrásaink a követség résztvevőiről is elárulnak információkat (128) a fentiek figyelembevételével úgy áll elő, ha a más kútfők nyomán biztosan azonosítható követségekhez csak azokat a diplomákat számítjuk hozzá önálló tételként, amelyekről bizonyosra vehető, hogy egyedülként őrizték meg egy-egy követség emlékét. Csalódást keltő, ám a forrásadottságokra nézve árulkodó, ha e 128 követjárás és az Árpádokat szolgáló 173 azonosított diplomata számát a II. Jakab

Henrik osztrák herceget a királyság belsejébe kísérje. – Arnoldi abbatis Lubecensis Chronica. Ed. Johannus Martinus Lappenberg. In: Historici Germaniae saec. XII. Ed. Georgius Henricus Pertz. (MGH SS XXI.) Hannoverae 1869. 117.

³⁷ 1272. máj. 1.: CD V/1. 255–257. (RA II/1. 2186. sz.); 1288. máj. 13.: CD V/3. 417–418. (RA II/2–3. 3489. sz.); lásd még A magyarországi középkori latinság szótára I–VI., I. pótkötet. Szerk. Boronkai Iván – Szovák Kornél. Bp. 1987–2017. I. 147.

³⁸ 'követ' In: Új magyar etimológiai szótár. Online kiadás. ELKH Nyelvtudományi Kutatóközpont, Bp. 2011–2024, <https://uesz.nytud.hu/index.html> (letöltés: 2024. aug. 15.).

³⁹ Témánk szempontjából használható forráscsoportnak tekinthetők azok a külföldi uralkodók által kibocsátott oklevelek is, amelyek tanúnévsorában magyar előkelők és egyháziak tűnnek fel. Az utóbbiakat gyakran – de nem feltétlenül – követekként azonosíthatjuk. – *Rudolf V.*: Közép-Európa i. m. 55., 73–74., 119., 175. Lásd azonban *Bácsatyai Dániel*: II. András követei. In: Uros apát és műve. Egy tevékeny élet Szent Márton szolgálatában. Szerk. Szovák Kornél – Takács Imre. Pannonhalma 2024. 72–73.

aragóniai király (1291–1327) uralkodásának 36 esztendeje alatt kimutatható 233 követség és 349 követ számával hasonlítjuk össze.⁴⁰

Fentebb arról is volt már szó, hogy a források aránytalan fennmaradása miatt meglehetősen torz képünk van arról, hogy az Árpádok követei mely országokat keresték fel leggyakrabban. A legtöbb olyan követség, ahol a követjárás pusztán tényén túl a követek személyéről és itineráriumáról is megtudhatunk valamit, a pápaság és a Magyar Királyság kapcsolatrendszerének kútforrásiban azonosítható (37).⁴¹ Ezt követi a normann Szicíliába és a nápolyi Anjoukhoz küldött követségek száma (24), amelynek kiugrása az Anjou-regisztrumok által fenntartott parancslevelek sokaságának köszönhető. Az iménti értéknek már csupán a harmadát teszi ki a német királyokat felkereső követségek mennyisége (8), bár kétségtelen, hogy az adatsort több mint megkétszereznék azok a jobbra 11. századi magyar követségek, ahol a követek személye ugyan nem ismert, ám a küldöttség fogadásának helyszíne és időpontja igen.⁴² Ugyancsak nyolcat ismerünk alaposabban azon követségek közül, amelyek célpontja az osztrák hercegi udvar volt, s tizenegyet a cseh hercegekhez, majd királyokhoz indított magyar delegációk közül. A Lengyelországba irányuló követségek közül mindössze ötről, míg a Bizánci Birodalmat felkereső követjárásokról csak négyről áll rendelkezésre bővebb híradás. Két-három alkalomról van tudomásunk a Kárpát-medencéhez közeli Velencébe, az Aquileiai Patriarchátusba, Halicsba és a Bolgár Cárságba küldött követségekre vonatkozóan, s csak egy-két olyan követség ismeretes, amelynek célpontjai a Latin Császárság, a Nikaiai Császárság vagy éppen az Arany Horda voltak. Európa nyugati végeit, Aragóniát és Angliát bizonyítottan három-négy ízben keresték fel a magyar királyok követei, de egy alkalommal – bár nevük ezúttal nem derül ki a forrásokból – kimutathatók a Kasztíliai Királyságban is: 1257 augusztusában jelen voltak ugyanis Burgos városában, X. Alfonz kasztíliai

⁴⁰ *Stéphane Péquignot*: Au nom du roi: pratique diplomatique et pouvoir durant le règne de Jacques II d'Aragon, 1291–1327. Madrid 2009, <https://doi.org/10.4000/books.cvz.576> (letöltés: 2024. szept. 17.).

⁴¹ Az alábbi adatokra lásd a követségek listáját a függelékben.

⁴² 1041. dec. 25. (karácsony), Strassburg: *Annales Altahenses maiores*. Ed. Wilhelmus de Giesebrecht – Edmundus ab Oefele. (MGH SS rer. Germ. IV.) Hannoverae 1891. 29.; 1043. máj. 22. (pünkösd), Regensburg: uo. 32–33.; 1045. febr. 24.–márc. 2., Freising: uo. 39.; 1053. ősz, Trebur: *Hermannii Augiensis Chronicon*. Ed. Georgius Heinricus Pertz. In: *Annales et chronica aevi Salici*. Ed. Georgius Heinricus Pertz. (MGH SS V.) Hannoverae 1844. 133.; 1058. jún. 7. (pünkösd) körül, Augsburg: *Annales Altahenses i. m.* 54.; 1074. júl., Worms: *Lamperti Hersfeldensis Annales*. Ed. Oswald Holder-Egger. In: *Lamperti monachi Hersfeldensis opera*. Ed. Oswaldus Holder-Egger. (MGH SS rer. Germ. XXXVIII.) Hannoverae–Lipsiae 1894. 197–198.; 1078. máj. 28. (pünkösd), Goslar: *Bertholdi Chronicon 1054–1080*. Hrsg. Ian S. Robinson. In: *Die Chroniken von Bertholds von Reichenau und Bernolds von Konstanz 1054–1100*. Hrsg. Ian S. Robinson. (MGH SS rer. Germ. N.S. XIV.) Hannover 2003. 331.; 1087. aug. 1., Speyer: *Bernoldi Chronicon (1054–1100)*. Hrsg. Ian S. Robinson. In: *Die Chroniken von Bertholds von Reichenau i. m.* 465.; 1135. máj. 26. (pünkösd), Magdeburg: *Die Reichschronik des Annalista Saxo*. Hrsg. Klaus Nass. (MGH SS XXXVII.) Hannover 2006. 598.

uralkodó német királlyá választásának kihirdetésén.⁴³ (E korábban figyelmen kívül hagyott tény egyértelművé teszi, hogy a német trónért folytatott küzdelemben IV. Béla rokonát, X. [Bölcs] Alfonzot – unokahúga, Aragóniai Jolánta hitvesét – támogatta.) Az Árpádok követei természetesen megfordultak a német fejedelemségekben: jártak a türingiai tartománygrófok és a bajor hercegek, valamint a salzburgi érsekek és passauai püspökök udvaraiban is. A forrásainkból kibontakozó aránytalan kép ellenére sem lehetnek kétségeink afelől, hogy az Árpádok követei leggyakrabban a szomszédos uralkodók udvaraiba látogattak el.

Tanulságosabb röviden szemügyre venni azoknak az ügyeknek a típusait, amelyek elintézésére az Árpádok idegenben járó követei megbízást kaptak. A magyar királyok és a szomszédos dinasztiák vagy éppen a pápaság közötti konfliktusok békés megoldása a diplomaták feladata volt, s természetesen kulcsszerepet játszottak az ellentétek kiéleződésének megakadályozásában vagy tompításában is. Aba Sámuel követei, Zudnicho *dux* és Nanno írnok 1044-ben uruk ajándékainak átadásával próbálták meg visszatartani III. Henrik császárt a Magyar Királyság elleni támadástól.⁴⁴ A kísérletet nem koronázta siker, mint ahogy tiszavirágéletű eredményt hozott az az erőfeszítés is, amelyet két évszaddal később, 1270 nyarán V. István magyar király II. Ottokár cseh uralkodóhoz küldött követei, Benedek aradi prépost és Bász szolgálgyőri ispán tettek a küszöbön álló cseh–magyar háború elkerülése érdekében.⁴⁵

Ha a fegyveres konfliktus megakadályozására tett kísérletek csődöt mondtak, s az érdekek ütközése csak háború útját tette járhatóvá, a felek ezt hadüzenet formájában hozták egymás tudomására. A barátság felmondása nem számított kockázatmentes vállalkozásnak. Valószínűleg az 1246. évi osztrák–magyar háború előtt került sor arra a hírhedt esetre, amikor a IV. Béla hadüzenetét szóban közlő – sajnos ismeretlen kilétű – magyar követet II. (Harcias) Frigyes parancsára „megkeresztelték” a himbergi patak, a Kalter Gang sáros vizében. A követ hiába panaszkodott fényes öltözetének tönkretétele miatt: az osztrák herceg egyszerűen letagadta, hogy ő adta az utasítást a magyar követ megszégyenítésére.⁴⁶ 1291

⁴³ (1257.) aug. 23.: Constitutiones et acta publica imperatorum et regum II. 1198–1272. Ed. Ludewicus Weiland. (MGH Legum sectio II.) Hannoverae 1896. (a továbbiakban: MGH Const. II.) 646.; Die Urkunden Alfons' von Kastilien. Hrsg. Ingo Schwab unter Mitwirkung von Alfred Gawlik. (MGH Diplomata regum et imperatorum XIX/1.) Wiesbaden 2016. 54.

⁴⁴ Johannes Turmair's genant Aventinus Annales Ducum Boiarie I–II. Hrsg. Sigmund Riezler. München 1882–1884. (a továbbiakban: Avent. Ann. Boior.) II. 52.

⁴⁵ 1270. júl. 6.: Monumenta historica ducatus Carinthiae. Geschichtliche Denkmäler des Herzogthumes Kärnten I–XI. Hrsg. August von Jaksch – Hermann Wießner. Klagenfurt 1896–1972. (a továbbiakban: MHDC) V. 15–16.

⁴⁶ *Rudolf V.*: Közép-Európa i. m. 130. Az anekdota Jans Enikel Fürstenbuchjára vezethető vissza. – Jansen Enikels Fürstenbuch. Hrsg. Philipp Strauch. In: Jansen Enikels Werke. Hrsg. Philipp Strauch. (MGH Dt. Chron. III.) Hannover–Leipzig 1900. 2767–2794. sor. Rövid latin összefoglalását lásd

nyarán a korábban Kőszegi Iván szolgálatában álló vándor énekmondó, Peter Wachtelsack tudatta III. András háborús szándékait Habsburg Albert osztrák herceggel.⁴⁷ Az utóbbi eset amellettt tanúskodik, hogy a feladattal – nyilvánvalóan a fentebb látott veszélyek miatt – jellemzően nem az ország előkelőit bízták meg.

Ha a felek úgy látták, hogy kimerítették a háború kínálta lehetőségeket, s eljött az idő a konfliktusok békés rendezésére, előbb fegyverszünetet kellett kötni, s meg kellett állapodni a nézeteltérések elsimításának menetében. A tájékozódást eleinte informális csatornák szolgálhatták: 1272 és 1273 fordulóján a magyar kormányzat például egy ismeretlen kilétű ferences szerzetes – talán a Macsói Kunigunda cseh királyné szívéhez közel álló Farkas barát⁴⁸ – közvetítésével kísérelte meg elejét venni annak, hogy II. Ottokár hadüzenetét tényleges katonai műveletek kövessék.⁴⁹ Egy olyan súlyos helyzetben azonban, mint amilyen a IV. Béla által elveszített 1260. évi morvamezei (kroissenbrunni) ütközet után állt elő, már az ország előkelői jutottak kulcsszerephez: ekkor Smaragd kalocsai érsek és Roland nádor keresték fel a Pozsonytól egy mérföldre táborozó II. Ottokárt, hogy a magyar király nevében letegyék a fegyvert, és megállapodjanak a fegyverszünet feltételeiben.⁵⁰ Tíz esztendővel később, 1271 májusának közepe felé ismét csak Roland, valamint Ármái I. Pál veszprémi püspök kértek fegyverszünetet V. István magyar király nevében II. Ottokár Moson melletti táborában.⁵¹

Ha a tárgyalások reménytelennek tűntek, a felek rangos közvetítőket kérhettek fel, hogy családi kapcsolataikat és tekintélyüket latba vetve előmozdítsák vagy kikényszerítsék az áhított megállapodást. Ilyen közvetítő szerepet játszott 1166-ban II. (Jasomirgott) Henrik osztrák herceg, aki eredetileg Barbarossa Frigyes követeként kereste fel szófiai táborában hitvese nagybátyját, I. (Komnénosz) Manuel császárt, hogy fegyverszünetet közvetítsen a bizánci–magyar fegyveres konfliktusban.⁵² Több mint két évtizeddel később III. Béla magyar király

Thomas Ebendorfer: *Chronica Austriae*. Hrsg. Alphons Lhotsky. (MGH SS rer. Germ. N.S. XIII.) Berlin–Zürich 1967. 117.

⁴⁷ Ottokars Österreichische Reimchronik. Hrsg. Joseph Seemüller. (MGH Dt. Chron. V/1–2.) Hannover 1890–1893. (a továbbiakban: Steir. Reimchron.) 41535–41565. sor (Ottokar aus der Gaal: Stájer rímes krónika. [Részletek.] Ford., bev., jegyz. Bagi Dániel, ford. közr. Orsós Julianna. [Arpadiana 11.] Bp. 2023. 239.)

⁴⁸ Über Formelbücher, zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte. Nebst Beilagen. Ein Quellenbeitrag zur Geschichte Böhmens und der Nachbarländer im 13., 14. und 15. Jahrhundert I–II. Hrsg. Franz Palacky. Prag 1842–1847. I. 292.

⁴⁹ CD V/2. 68–70.

⁵⁰ Steir. Reimchron. 7615–7620. sor (Stájer rímes krónika i. m. 121–122.); *Continuatio canonicorum Pragensium secunda*. Ed. Rudolfus Köpke. In: *Chronica et annales aevi Salici i. m.* (a továbbiakban: *Cont. can. Prag. II.*) 185.

⁵¹ (1271. május vége): UBB II. 4. (CD V/1. 111.)

⁵² *Ioannis Cinnami Epitome rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum*. Ed. Augustus Meineke. Bonnae 1836. 259–261. (Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Gyűjt., ford., bev., jegyz.

Eberhard német császári klerikus útján intézett üzenetet vejéhez, II. (Angelosz) Izsák bizánci császárhoz, hogy béküljön meg a Balkánon keresztres hada élén átvonuló Barbarossa Frigyesse.⁵³ 1271 tavaszán a döntőbíráskodásra (*arbitratio*) felkért magyar uralkodót, V. Istvánt ugyancsak követ – egy Gergely nevű székesfehérvári kanonok – képviselte a Görz közelében fekvő Medeában, ahol az aquileiai pátriárka és a tiroli grófok közti konfliktus várt megoldásra.⁵⁴ Az 1273 őszén függőben maradt cseh–magyar háború után a felek hosszú évekig kísérleteztek a békekötéssel – a magyar dinasztiát Dénes győri püspök képviselte a cseh király udvarában.⁵⁵ A tervezett béketárgyalásokban kiemelt szerepet szántak a kiskorú IV. László apósának, I. (Anjou) Károlynak;⁵⁶ a nápoly-szicíliai királyt az említett ügyben két magyar és egy cseh követség is felkereste az 1276. év folyamán.⁵⁷ A II. Ottokár és IV. László közti megbékélést előmozdítani hivatott békéltetőbizottság végül sosem ült össze, ellentétben az 1254. évi budai,⁵⁸ valamint az 1271-ben⁵⁹ és 1291-ben⁶⁰ a határszélen megjelenő tárgyalódelegációkkal. Az utóbbi három esetben a szembenálló országok legtekintélyesebb méltóságviselőinek egyezkedése meghozta a várt megállapodást, amelyet a békeszerződés példányainak ünnepélyes kiállítása, 1291-ben pedig fejedelmi találkozó pecsételt meg. A szerződések ceremonális kihirdetésére bárkit meghívhattak, aki a konfliktusban érintett volt: 1177-ben Barbarossa Frigyes császár és III. Sándor pápa megbékélésekor szinte minden keresztény fejedelem küldött követeket az esemény helyszínére, Velencébe; III. Béla magyar királyt például az első ismert pécsi prépost, Kozma képviselte tífős kísérete élén.⁶¹

Mekkora mozgástérrel rendelkeztek az Árpádok követei? A békeszerződéseket megelőző megbeszélések esetében feltételezhető leginkább, hogy a követek viszonylag széleskörű autonómiával rendelkeztek. E mozgástér lehetőségeit és

Moravcsik Gyula. Bp. 1988. [a továbbiakban: ÁMTBF] 238–240.)

⁵³ *Historia de expeditione Friderici imperatoris* (Der sogenannte Ansbert) Hrsg. Anton Chroust. In: *Quellen zur Geschichte des Kreuzzuges Kaiser Friedrichs I.* Hrsg. Anton Chroust. (MGH SS rer. Germ. N.S. V.) Berlin 1928. (a továbbiakban: Hist. exp. Fr.) 53., 61.

⁵⁴ 1271. ápr. 2.: *Fraknói V.* Habsburg-ház i. m. 39–40. (MHDC V. 51–52.)

⁵⁵ (1275. jún. e.): CD V/2. 280–281.

⁵⁶ *Johannes Voigt*: Das urkundliche Formelbuch des königlichen Notars Heinricus Italicus aus der Zeit der Könige Ottokar II. und Wenzel II. von Böhmen. Archiv für Österreichische Geschichte 29. (1863) 38–39.

⁵⁷ 1276. márc. 5./ápr. 15.: RCA XIV. 26. (MDEA I. 39.); 1276. márc. 21.: RCA XIII. 106–107.

⁵⁸ 1254. ápr. 3.: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemie I–VII.* Ed. Gustav Friedrich et al. Praha 1904–2013. (a továbbiakban: CDERB) V/1. 59–60.

⁵⁹ 1271. júl. 3., júl. 14.: CDERB V/2. 247–260. A helyszínre lásd 1272. jan. 6.: CD V/1. 210–211. (RA II/1. 2149. sz.)

⁶⁰ Steir. Reimchron. 43200., 43840–43855. sor (Stájer rímes krónika i. m. 246., 254.); 1291. aug. 28.: UBB II. 251–253.

⁶¹ *Le vite dei dogi di Marin Sanudo I–II.* A cura di Giovanni Monticolo. Città di Castello 1900–1911. (a továbbiakban: Marin. Sanud. Vite) I. 447.

korlátait érzékletesen foglalja össze a *Stájer rímes krónika*, amelynek szerzője az 1260-ban legyőzött, követeit instruáló IV. Béla király szájába adja a következő mondatokat: „Ne hirtelenkedjete, és úgy rendezzete a dolgokat, hogy ne ítéletek meg helytelenül semmit. Kerüljete a fenyegető beszédet és ne szabjatek túl nagy árat a megegyezésért. Szabadítsatek meg bennünket a további gondoktól, ám – amennyire csak lehet – törekedjete az igazságosságra. És jól figyeljetek oda mindenre. Mert csak az eszete és tudásotok önmagában kevés lesz, ha majd szembekerültök a cseh király tárgyalóival.”⁶² Hasonló intelmekhez tarthatta magát Jakab nyitrai püspök is, akinek kulcsszerepe volt az 1225. június 6-án megkötött osztrák–magyar békeszerződés létrejöttében,⁶³ mint ahogy azok a magyar megbízottak is, akiket III. András 1291 augusztusában, a hainburgi tárgyalások előtt ruházott fel teljhatalommal.⁶⁴ A Magyar Királyságra kimondott kiközösítés miatt IX. Gergely pápához küldött ünnepélyes követek – a nádor, a győri ispán és a johannita rendmester – ugyancsak széles mozgástérrel rendelkeztek; erre utal II. András Szentatyához szóló 1232. évi levele, amely szerint a pápai *curiába* érkező küldöttség változatos tárgyalási stratégiákat alkalmazva képviselhette az uralkodói akaratot: „amit említett követeim az én nevemben Szentségtek előtt mondanak, tárgyalnak, előadnak, vagy valaminek ellentmondanak, azt tekintse érvényesnek és helytállónak, s kételkedés nélkül úgy higgye, mintha én személyesen beszélnek Szentségtekkel, mivel, mint mondtam, minden az apostoli széknél intézendő ügyemet az ő belátásukra bízam.”⁶⁵

A követek szolgálatait akkor sem nélkülözhetette az uralkodó, ha a feleknek sikerült megállapodni a barátság (*amicitia*) helyreállításáról vagy megerősítéséről. Szerepet kaphattak a szerződés egyes feltételeinek megvalósításában, a pontok tartatásának folyamatában is. 1278-ban például IV. László követe, Perchinus zágrábi *podestà* kísérte I. (Anjou) Károly udvarába Kőszegi Iván ifjú fiát, Gergelyt,⁶⁶ aki a Babonicok és a Kőszegiek magánháborúját lezáró szerződés⁶⁷ értelmében a nápoly-szicíliai király túszaiként személyében szavatolta a megállapodás betartását.

⁶² Steir. Reimchron. 7590–7605. sor (Stájer rímes krónika i. m. 121.)

⁶³ 1225. jún. 6.: „hec est forma pacis [...] renovata per dominum Iacobum Nythriensem episcopum” – UBB I. 101–102.

⁶⁴ Steir. Reimchron. 43550–43560. sor (Stájer rímes krónika i. m. 249.)

⁶⁵ 1232. máj. 16.: VMHH I. 104. (RA I/1. 485. sz.). A fordítás lelőhelye: Árpád- és Anjou-kori levelek. XI–XIV. század. S. a. r. Makkai László – Mezey László. (Nemzeti könyvtár) Bp. 1960. 137.

⁶⁶ 1278. máj. 26.: RCA XVIII. 162.; 1278. jún. 14.: RCA XVIII. 41. (MDEA I. 56–57.)

⁶⁷ 1278. ápr. 20.: Codex diplomaticus comitum de Blagay. A Blagay család oklevéltára. Bevezető tanulmánnyal a család történetéhez. Szerk. Thallóczy Lajos – Barabás Samu. (Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria 28.) Bp. 1897. 24–27.

Nyolc esztendővel korábban, 1270 őszén Sixtus esztergomi olvasókanonok és kísérete⁶⁸ vélhetően azért kelt útra Szicília felé, hogy Anjou Izabella csillagászati összeget kitevő hozományának késedelmet szenvedő kifizetéséről, azaz a házassági szerződés betartásáról tárgyaljon a katasztrófális tuniszi kereszties hadjáratból hazatérő I. (Anjou) Károlyal.⁶⁹ Bár a házassági szerződés szövege nem maradt fenn, más forrásból tudható, hogy a szicíliai király a korban ilyenkor szokásos összeg többszöröse,⁷⁰ 200 ezer márka ezüst hozomány kifizetését vállalta,⁷¹ amelynek fejében a magyar uralkodó talán hajlandó lett volna lemondani balkáni igényeiről a Latin Császárság restaurációjára törő Anjou-uralkodó javára.⁷² I. Károly eltökéltnek mutatkozott, hogy az összeget minél gyorsabban összegyűjtse, és az Izabellát új hazájába kísérő delegációval mindjárt el is küldhesse a magyar uralkodónak. Végül azonban a szicíliai királynak be kellett látnia, hogy a summa előteremtése – legalábbis ilyen rövid határidővel – lehetetlen, ezért az adózók terheinek enyhítése érdekében felére mérsékelte a *maritagium* összegét, az Anjou-uralom ellen lázongó Szicíliában pedig októberre halasztotta az összeg második felének behajtását.⁷³ Az Izabella hercegnővel a fedélzeten kihajózó küldöttség még így is olyan tekintélyes nemesfémmennyiséggel kelhetett útra, amely még kockázatosabbá tette az amúgy sem veszélytelen adriai átkelést; nem véletlenül hallunk arról, hogy az utazásra kibérelt hajókat fel kellett fegyverezni és meg kellett erősíteni.⁷⁴ Nem tudjuk, hogy az oda- vagy a visszaúton történt, de 1271 januárjában arról értesülünk, hogy az Izabellát szállító gályák egyikét a dalmáciai Omiš (Almissa) kalózái elrabolták, mire a hercegnőt kísérő Drogo de Beaumont, a királyság marsallja elrendelte a velencei fennhatóság alatt álló, de a Nápoly-szicíliai Királyság területén működő dalmáciai (például raguzai és zárai) kereskedők letartóztatását és javainak lefoglalását.⁷⁵ Ha az incidens még az oda-

⁶⁸ Szűcs Jenő feltételezése szerint IV. László udvari történetírója, Kézai Simon is Sixtus útitársa lehetett, és ugyanezt valószínűsíti az Anjouk dél-itáliai hódítását megéneklő, s a francia uralkodócsalád szolgálatába állt Andreas Ungarus esetében is. – *Szűcs J.*: Társadalomelmélet i. m. 851–857., 854–855. Több mint valószínű azonban, hogy az utóbbi szerző 1270 őszén már nem állt az Árpádok szolgálatában, és inkább azzal az Andreas Ungarusszal azonos, aki legkésőbb 1262-től Bánca nembeli István prenestei püspök-bíboros – egykori esztergomi érsek – familiájának tagja volt, egészen annak 1270-ben bekövetkezett haláláig. – *Bácsatyai D.*: A 13. századi francia–magyar kapcsolatok néhány kérdése. Századok 151. (2017) 264–269.

⁶⁹ 1270. nov. 30.: RCA VII. 22.; 1270. dec. 27.: RCA VI. 163. (MDEA I. 30.)

⁷⁰ *Bácsatyai Dániel*: Jolánta királyné hitbére és az aranybulla. Egy ismeretlen adománylevél 1222-ből. In: Magyarország és a római Szentszék III. Exquisitae lucubrationes Cornelio Szovák amicabiliter dicatae. Szerk. Tusor Péter – Kanász Viktor. (Collectanea Vaticana Hungariae I/21.) Bp.–Róma 2022. 19–26.

⁷¹ 1270. máj. 27.: RCA V. 6–7. (MDEA I. 11–12.)

⁷² *Patek F.*: Családi összeköttetés i. m. 456–457., 466–493.

⁷³ 1270. júl. 25.: RCA V 25.

⁷⁴ 1270. júl. 5.: RCA XV. 78. (MDEA I. 18–19.)

⁷⁵ 1271. jan. 25.: RCA VII. 46–47. (MDEA I. 31.)

úton történt, akkor a Magyarországra szállított hozomány egy része is áldozatul eshetett a kalóztámadásnak. Nem lehetetlen tehát, hogy Sixtus érkezése azzal a körülménnyel állt összefüggésben, hogy a magyar király az előirányozottnál lassabb ütemben kapta kézhez Izabella hozományát. A pénz behajtásának nehézsége és a kalóztámadás által okozott feltételezett károk mellett mindebben az is közrejátszott, hogy I. Károly a hozomány címén beszedett hozzájárulásból (*maritagium*) finanszírozta nyári-őszi afrikai útjának egyes költségeit.⁷⁶

A békét és a szövetséges viszonyt legszilárdabban a családi kapcsolat létesítése szavatolhatta, s ennek megfelelően az ismert követségek jelentős része – csaknem egyharmada – az Árpádok házassági politikájával állt összefüggésben. Sajnos szinte sohasem vagyunk abban a helyzetben, hogy teljes egészében nyomon követhessük az eljegyzéseket megelőző diplomáciai tárgyalásokat. Forrásaink azonban néha tudósítanak a kezdeményező fél első tájékozódásairól, így például Könyves Kálmán első, még nem kellően előkelő követeinek szicíliai látogatásáról (1096),⁷⁷ Henricus Anglicus 1213. évi angliai utazásáról⁷⁸ vagy a világi rendhez tartozó A. mester és egy névtelen pécsi olvasókanonok Habsburg Rudolf udvarában teljesített 1273 őszi követjárásáról.⁷⁹

Ha a másik fél nyitottnak mutatkozott a két dinasztia közti szálak szorosabbra fűzésére, a célországot ünnepélyes követek – jellemzően egy egyházi méltóságviselő és egy világi hatalmasság – keresték fel. Az előző példánál maradvá: I. Roger szicíliai gróf leányát végül Arduin püspök és Tamás *comes*, míg Földnélküli János angol király leányát, Johannát, Rajnáld váradi prépost és II. András *sénéchal*-ja kérte meg a magyar uralkodó számára.⁸⁰ Az I. (Anjou) Károly és V. István gyermekeinek eljegyzésére vonatkozó 1269. évi nápolyi tárgyalásokat János glogoncai prépost és egy Mihály nevű zárai polgár vezette.⁸¹ Alighanem a tárgyalások e szakaszában került sor a hozományra és a hitbérré vonatkozó alkudozásokra is; az egyezkedések ritka dokumentumai közé tartozik az a Barcelonában kelt előzetes házassági szerződés, amelyet II. András követei, Bertalan pécsi püspök és

⁷⁶ 1270. aug. 9.: RCA V. 246.

⁷⁷ De rebus gestis Rogerii Calabriae et Siciliae Comitis et Roberti Guiscardii Ducis fratris eius auctore Gaufredo Malaterra monacho Benedictino. Ed. Ernesto Pontieri. (RIS² V/1.) Bologna 1927–1928. (a továbbiakban: Gaufr. Malater. De rebus gest.) 102–103.

⁷⁸ 1213. febr. 4.: Documents Illustrative of English History in the Thirteenth and Fourteenth Centuries Selected from the Records of the Department of the Queen's Remembrancer of the Exchequer. Ed. Henry Cole. London 1844. (a továbbiakban: Selected documents) 253.

⁷⁹ (1273. nov.): *Fraknoi V.*: Habsburg-ház i. m. 21–22., 22–23. (RA II/2–3. 2570. sz., 2572. sz.) A forrásul szolgáló datálatlan levelek helyes keltezéséhez lásd *Uő*: Habsburg-ház i. m. 18.

⁸⁰ *Bácsatyai Dániel*: II. András angliai követei. Történelmi Szemle 59. (2017) 626–629.

⁸¹ 1269. szept. 9.: RCA V. 134. (MDEA I. 4.) A prépost személyének azonosítására lásd a 155. sz. jegyzetet.

Aragóniai Bertrand 1234 februárjában bocsátottak ki Magyarországi Jolánta és I. Jakab aragóniai király eljegyzésének ügyében.⁸²

A házasságszerzésre irányuló tárgyalások természetesen nem minden esetben hoztak eredményt: III. Béla és II. András angliai követének küldetése például mindkét esetben kudarcra végződött, akárcsak Smaragd pozsonyi prépost szent-zéki missziója, amelynek célja IV. Béla kisebbik fia és IV. Ince pápa egyik unokahúgának összeházasítása lett volna.⁸³ A megbeszélések sikere esetén azonban a királylányoknak nem maradt más választásuk: útra kellett kelniük új hazájuk felé. Kíséretükben ott lovagolhattak a házasságszerzés körül érdemeket szerző diplomaták is, mint amilyen a Boril bolgár cár leányát Magyarországra hozó Tamás fehérvári prépost,⁸⁴ a Courtenay Jolántát II. Andrásához kísérő Péter győri püspök,⁸⁵ a Magyarországi Jolánta barcelonai esküvőjét celebráló Bertalan pécsi püspök⁸⁶ vagy a IV. Béla leányát, Erzsébetet Bajorországba kísérő Türje nembeli Fülöp dömösi prépost is lehetett.⁸⁷ A küldöttségben ilyen esetekben nemcsak férfiak, hanem nők is helyet kaptak; Árpád-házi Szent Erzsébetet ura oldalán Locsmánda Bertold felesége is elkísérte új otthonába, Tübingiába,⁸⁸ míg a Magyarországi Máriát 1270-ben Nápolyba kísérő követség egyetlen ismert tagja éppen egy asszony, Csák nembeli Zlouch fia Tamás özvegye, Ágnes volt.⁸⁹ Az érdemeiről megemlékező oklevél nem a királylány dajkájaként, hanem szabályos követként (*relatrix*, *nuntia*) emlegeti az úrnőjével útra kelő Ágnes asszonyt, aki korábban a Francia Királyságban képviselte V. István érdekeit.

A szövetséget megszilárdító családi kapcsolat létesítésére akkor is lehetőség nyílt, ha az érdekelt uralkodódinasztiákban nem akadtak összeházasítható fiatalok. 1277 nyarán IV. László ünnepélyes követei abban a reményben keltek útra I. (Habsburg) Rudolf német király udvarába, hogy a II. Ottokár cseh király ellen irányuló szövetséget a német király leánya, Konstancia és a magyar király öccse,

⁸² 1234. febr. 20.: *Thallóczy Lajos*: Árpád-házi Jolán, Aragon királynője. Századok 31. (1897) 578–579. A dokumentum keltére lásd *Bácsatyai D.*: II. András követei i. m. 76.

⁸³ (1248–1252. vagy 1254.) szept. 16.: VMHH I. 229–230. (RA I/2. 1015. sz.)

⁸⁴ 1214: *Géza Érszegi*: Eine neue Quelle zur Geschichte der bulgarischen-ungarischen Beziehungen während der Herrschaft Borils. *Bulgarian Historical Review* 3. (1975) 2. sz. 91–97. (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára [a továbbiakban: MNL OL], Diplomatai Levéltár [a továbbiakban: DL] 91 934.)

⁸⁵ 1217: UBB I. 72–74. (RA I/1. 322. sz.)

⁸⁶ *Jerónimo Zurita*: Indices rerum ab Aragoniae regibus gestarum ab initiis regni ad annum MCDX. Caesaraugustae 1578. 115.

⁸⁷ 1250. jún. 23.: RA I/2. 277–281. (926. sz.) Az utazás időpontjára lásd Hermann Altahensis *Annales*. Ed. Philippus Jaffé. In: *Annales aevi Suevici*. Ed. Georgius Heinricus Pertz. (MGH SS XVII.) Hannoverae 1861. 394.

⁸⁸ 1230: ÁÚO VI. 485–486. (RA I/1. 593. sz.)

⁸⁹ +1269: ÁÚO VIII. 239–240. (RA II/1. 1902. sz.)

András eljegyzésével, majd házasságával pecsételik meg.⁹⁰ Bár András herceg rövidesen elhunyt, a két uralkodó szövetségét továbbra is családi összeköttetés létesítésével kívánták megszilárdítani, ezért novemberi személyes találkozójukon Rudolf ünnepélyesen fiává fogadta a közelmúltban nagykorúvá lett IV. Lászlót.⁹¹

Az Árpádok diplomatái természetesen fejedelmi találkozók előkészítésében is szerepet kaptak. Feltehetően László tinini püspökre bízta I. (Anjou) Károly és nászura, V. István – végül megghiúsult – összejövételének megszervezését. Az 1272 nyarára kitűzött találkozó⁹² helyszínéül minden jel szerint a Nápoly-szicíliai Királyság területét jelölték ki; erre utal, hogy míg a magyar király már csaknem megérkezett az Adria partjára, addig a szicíliai uralkodó június–júliusban ki sem mozdult Nápoly környékéről.⁹³ A Tengeremellékre tartó magyar király az év júniusának végén Bihács környékén járt,⁹⁴ amikor László püspök engedélyt kapott a szicíliai uralkodótól, hogy Apulia kikötőiből csaknem 20 tonna (*100 salme*) gabonát és feleannyi babot szállíthasson a Magyar Királyságba a szokásos vámok megfizetése nélkül,⁹⁵ mindezt V. István küszöbön álló átkelése, az utazó magyar király kíséretének ellátása tehetné indokolttá.

Követek intézkedtek a dinasztia tagjainak idegenben bekövetkezett halála esetén is. Két alkalomról is tudunk, amikor a magyar uralkodók követei azért keltek útra, hogy az Árpád-ház külföldön elhunyt tagjának porhüvelyét hazahozzák: a Bizánci Birodalomban meghalt Álmos herceg holttestét egy Fulbert nevű püspök,⁹⁶ míg a Bécsben még gyermekként elhunyt III. Lászlóét Péter győri püspök szállította az (újra)temetés helyszínére, Székesfehérvárra.⁹⁷

⁹⁰ 1277. júl. 12.: CDCr VI. 211–214.

⁹¹ Annales Vindobonenses i. m. 709.

⁹² Az Anjou-regisztrumok egy szóval sem említik egy esetleges nagyszabású utazás előkészületeit; a tervezett találkozóról jellemző módon egyedül V. István egyik adományleveléből értesülünk, amelyet a hosszú horvátországi út egyik állomásán, Topuszkón bocsátott ki. – 1272. jún. 9.: Zala vármegye története. Oklevéltár I–II. Szerk. Nagy Imre – Véghely Dezső – Nagy Gyula. Bp. 1886–1890. (a továbbiakban: Zala) I. 66–69. (RA II/1. 2209. sz.)

⁹³ 1272. jún. 23.: ÁÚO VIII. 395. (RA II/1. 2214. sz.), *Paul Durrieu*: Les archives angevines de Naples. Étude sur les Registres du roi Charles Ier (1265–1285) I–II. (Bibliothèque des Écoles Françaises d’Athènes et de Rome 46.) Paris 1886–1887. II. 174.

⁹⁴ 1272. jún. 23.: ÁÚO VIII. 395. (RA II/1. 2214. sz.)

⁹⁵ 1272. jún. 22.: RCA VIII. 201. A salme átváltásáról lásd *Frederic Chapin Lane*: Tonnages, medieval and modern. *The Economic History Review* 17. (1964–1965) 224.

⁹⁶ *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV*. Ed. Alexander Domanovszky. In: *Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum I–II*. Ed. Emericus Szentpétery. Bp. 1937–1938. (a továbbiakban: Chron. comp. saec. XIV.) I. 443. Az időpontra lásd *Continuatio Cosmae canonici Wissegradensis*. Ed. Rudolfus Köpke. In: *Chronica et annales aevi Salici* i. m. (a továbbiakban: Cont. can. Wissegr.) 143.

⁹⁷ *Annales Admontenses*. Ed. Wilhelmus Wattenbach. In: *Chronica et annales aevi Salici* i. m. (a továbbiakban: Ann. Admont.) 590–591.

A követek – ellentétben a futárokkal, akikről szinte alig rendelkezünk információval – sosem utaztak egyedül, hiszen amellet, hogy a kíséretnek méretében is ki kellett fejeznie a megbízó rangját, az út veszélyei is indokolták a megfelelő számú fegyveres kíséző jelenlétét. Árpád-kori forrásaink a kíséret létszámát illetően sem éppen bőbeszédűek, így ritkaságszámba megy az a már említett híradás, amely arról tudósít, hogy a III. Bélát képviselő Kozma pécsi prépost tízfős kíséret élén érkezett Velencébe, I. (Barbarossa) Frigyes császár és III. Sándor pápa ünnepélyes megbékélésének helyszínére.⁹⁸ Nem meglepő, hogy az Anjouk nápolyi regisztrumai több olyan adatot is fenntartottak, amelyek a magyar követek *familiájára* vonatkoznak. Az Apuliából hazatérő Pontius de Fay magyarországi johannita perjel 1276 tavaszán négy lóval és nyolc öszvérrel szállt hajóra Barletta kikötőjében, amelyből arra következtethetünk, hogy rajta kívül három fő vett részt a misszióban.⁹⁹ Az év őszén János egykori péterváradi apát és *familiája* ugyancsak négy lóval hagyta el Apulia partjait.¹⁰⁰ Négy esztendővel később, 1280 tavaszán IV. Bertalan vegliai *comes* és kísérete kilenc ló társaságában indult haza a Nápoly-szicíliai Királyságból,¹⁰¹ míg a nyár végén visszatérő Robertus de Rupe/Gudde magyarországi templomos *preceptor* 14 fős kíséret élén kelt át az Adrián.¹⁰² A legnagyobb ismert küldöttséget Paschasius nyitrai püspök vezette – valamikor 1285 és 1288 májusa között –, az utazás célpontja azonban ezúttal nem Nápoly, hanem Habsburg Albert osztrák herceg bécsi udvara volt. Mindez onnan tudható, hogy a főpap öt közeli rokona (*quinque fratribus eius*), valamint 18 távolabbi családtagja és *familiarisa* (*aliis suis consanguineis et familiaribus numero circiter decem et octo personis*) halt erőszakos halált, amikor a kunok rátámadtak az Ausztriából hazatérő küldöttségre.¹⁰³ A népes kíséret a követek védelmét is szolgálta, ám e feladatát, mint láthattuk, nem mindig tudta sikerrel betölteni: Paschasius püspöknél is szerencsétlenebbül járt a Nápolyból hazafelé tartó Perchinus zágrábi *podestà*, akit útonállók gyilkoltak meg 1278 második vagy 1279 első felében,¹⁰⁴ vagy annak a küldöttségnek az ismeretlen vezetője, akit – a kíséret védelmével megbízott Vecsei Bertalan erőfeszítései ellenére – Ottokár morva őrgróf öletett meg valamikor 1253 szeptembere előtt.¹⁰⁵

Arra nézve, hogy az Árpád-kori magyar követek milyen útvonalakon keresztül közelítették meg célpontjaikat, csaknem kizárólag az itáliai követjárások

⁹⁸ Le vite dei dogi i. m. I. 447.

⁹⁹ 1276. márc. 5./ápr. 15.: RCA XIV. 26. (MDEA I. 39.)

¹⁰⁰ 1276. okt. 17.: RCA XV. 28. (MDEA I. 98.)

¹⁰¹ 1280. ápr. 26.: RCA XXIII. 46.; 1280. ápr. 28.: RCA XXIII. 47. (MDEA I. 122–123., hibásan 1295-nél!)

¹⁰² 1280. aug. 28.: RCA XXIII. 56–57. (MDEA I. 126–127., hibásan 1295-nél!)

¹⁰³ 1288. máj. 13.: CD V/3. 417–418. (RA II/2–3. 3489. sz.)

¹⁰⁴ 1279. (jún.–aug.): CDCr VI. 329–330. (RA II/2–3. 2974. sz.)

¹⁰⁵ 1268: RD 58. (72. sz.) Lásd *Rudolf V.*: Közép-Európa i. m. 164.

forrásai szolgálnak felvilágosítással. A normann Szicíliát vagy az Anjouk Nápoly-szicíliai Királyságát természetesen tengeren érték el, a pápák római udvarába azonban – legalábbis a korszak első felében – szárazföldi úton jutottak el. Erre utal, hogy Imre király Rómából hazatérő követei 1204 júniusában az észak-itáliai Vicenzát is érintették.¹⁰⁶ Egy másik alkalommal – 1220–1221 telén – II. András és János esztergomi érsek követei Stájerországon és Karintián átkelve küzdöttek le az Alpok magaslatait: a követeket a Tagliamento völgyének kiszélesedésében fekvő Gemona városában tartóztatta fel Konrád trieszti püspök, ami kétségtelenné teszi, hogy a magyar küldöttek ebben az esetben Villach és Tarvisio érintésével közelítették meg Itáliát.¹⁰⁷

1241-ből származik az első adat, amely szerint a Róma felé tartó magyar követek az Adriai-tengert is igénybe vették utazásukhoz. Az év elején bekövetkezett mongol támadás ügyében az esztendő folyamán IV. Béla két követséget is menesztett a Szentszékhez. A második misszió vezetői bizonyosan a tengeri utat választották, mivel tudható, hogy a küldöttség tagjai, Lukács győri prépost és egy István nevű főesperes a hullámok közt lelték halálukat.¹⁰⁸ A félszigetre küldött magyar követek érdemeit elismerő adománylevelekben ezt követően nem ritkán olvashatunk arról, hogy az adományos sikerrel állta ki a tengeri út veszedelmeit.¹⁰⁹

A követségek menetsebességéről sem rendelkezünk sok adattal. Részletes úti számadások híján a követek indulási idejére csak az általuk vitt levelek dátumából, míg megérkezésükre csak a válaszlevelek keltéből tudunk következtetni, azaz csak az utazás relatív időhatárai állnak rendelkezésünkre, azok is csupán rendkívül ritkán. IV. Béla 1238. június 7-én Zólyomban kelt levelére¹¹⁰ augusztus 8-án¹¹¹ válaszolt az Anagninban tartózkodó IX. Gergely pápa, a magyar követek ekkor tehát két hónapon belül tették meg az itáliai utat. Hasonló ráérősséggel később is találkozunk: a magyar uralkodó 1266. április 27. körül indította útnak követét, az előző hónapban megkötött Margit-szigeti szerződés szövegével Rómába tartó Demeter barsi főesperest,¹¹² IV. Kelemen pápa azonban csak június 22-én írta

¹⁰⁶ Heger, H.: *Lebensbezeugnis* i. m. 108.

¹⁰⁷ 1221. febr. 13.: *Vetera monumenta Slavorum Meridionalium illustrantia* I–II. Ed. Augustinus Theiner. Romae 1863–1875. (a továbbiakban: VMSM) I. 71–72.

¹⁰⁸ 1242. jan. 19.: *Historia diplomatica Friderici secundi* I–VI. Ed. Jean-Louis-Alphonse Huillard-Bréholles. Parisii 1852–1861. (a továbbiakban: *Hist. dipl. Fred. sec.*) VI/2. 902. (RA I/2. 712. sz.)

¹⁰⁹ Szügyi Miklós, +1244. ápr. 22.: *Hazai Okmánytár* I–VIII. Szerk. Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Véghely Dezső. Győr–Bp. 1865–1891. (a továbbiakban: HO) IV. 28–30. (RA I/2. 763. sz.); Türje nembeli Fülöp, 1267. júl. 20.: *ÁÚO* VIII. 162–167. (RA I/3. 1527. sz.); Hetényi Sixtus, 1264. nov. 11.: *MES* I. 517. (RD 61. sz.); Ármay Pál, 1286. nov.: *ÁÚO* IX. 440–442. (RA II/2–3. 3419. sz.); Ágnes asszony, +1269: *ÁÚO* VIII. 239–240. (RA II/1. 1902. sz.)

¹¹⁰ 1238. jún. 7.: *VMHH* I. 170–171. (RA I/1. 642. sz.)

¹¹¹ 1238. aug. 8.: *VMHH* I. 164.

¹¹² 1266. ápr. 27.: *VMHH* I. 282–283.

át és erősítette meg a dokumentumot.¹¹³ Mint láttuk, 1241-ben jóval sietősebb volt IV. Béla követének dolga, s a magyar király május 18-i levelére egy hónapon belül megszületett a Szentatya válasza. A Csepel-szigeten 1272. augusztus 6-án elhunyt¹¹⁴ V. István halálhíre csaknem ugyanilyen sebesen, egy hónap leforgása alatt érkezett Nápolyba, I. (Anjou) Károly ugyanis már szeptember 5-én kifejezte részvétét a magyar báróknak és főpapoknak.¹¹⁵ Késő középkori adatok alapján egy gyors lovasfutár akár 50–60 kilométert is megtehetett naponta,¹¹⁶ s a hírek akár két hét leforgása alatt Rómából Pozsonyba érhetnek.¹¹⁷ III. Edvárd angol király követe és hatfős kísérete 1346 tavaszán ennél is gyorsabban, 70–80 kilométer/nap átlagsebességgel közelítette meg a Magyar Királyságot, s Anglia partvidékéről mindössze egy hónap leforgása alatt Visegrádra érkezett, amelyben nagy szerepe volt a könnyen hajózható folyami utaknak is.¹¹⁸ A nagy kísérettel útnak induló ünnepélyes követségek többsége azonban lassabban érhetett célt.¹¹⁹

Bár a követek utazásaira jellemzően tavasszal, nyáron vagy ősszel került sor, rendelkezünk olyan adatokkal is, amelyek szerint a magyar követeket a hidegre forduló időjárás sem tántorította vissza sürgető küldetésük teljesítésétől. Erre utalnak legalábbis IV. Béla késő ősszel (október 13. és november 29. között) kelt, pápákhoz címzett levelei, amelyekre Szent Péter utódai már a következő év elején (január 21. és március 6. között) válaszoltak;¹²⁰ ezekben az esetekben a király követei, mint például az 1224 decembere és 1225 februárja között Rómában tartózkodó Florentius aradi örkanonok,¹²¹ a pápai *curia* közelében töltötték a telet. Nem tudjuk, hogy a küldöttségek hol találtak szállást az Örök Városban; annyi viszont bizonyos, hogy a hosszú úton sűrűn rákényszerültek, hogy lakott területen kívül éjszakázzanak. Az utazás elengedhetetlen kellékei közé tartoztak tehát azok a szépívű sátrak, amelyekhez hasonlók a pápai udvart többször is felkereső

¹¹³ 1266. jún. 22.: VMHH I. 284–287.

¹¹⁴ *Bácsatyai Dániel: Az Árpád-kor történeti kronológiája (997–1301)*. (Arpadiana 10.) Bp. 2022. 226.

¹¹⁵ 1272. szept. 5.: RCA IX 159–160. (MDEA I. 36–37.)

¹¹⁶ *Norbert Ohler: Reisen im Mittelalter*. München 1988.² 141., idézi *Fedeles Tamás*: „Isten nevében utazunk”. Zarándokok, búcsújárás, kegyhelyek a középkorban. Pécs 2015. 222–223.

¹¹⁷ *Solymosi László*: Uros pannonthalmi apát és követtársai Itáliában 1225 tavaszán. Két kiadatlan oklevél a Vatikáni Titkos Levéltárból. In: Csóka úrtól Gáspár atyáig. Ünnepi kötet Csóka Gáspár OSB 75. születésnapjára. Győr 2013. 261. 13. jegyz.

¹¹⁸ *Homonnai Sarolta*: „...eundo in nuncium regis versus regem Hungariae...” Egy diplomáciai utazás és költségei 1346-ban. *Aetas* (1999) 3. sz. 34–56.

¹¹⁹ Egy késő középkori példához lásd *Kristóf Ilona*: Utazás Itáliába 1501 nyarán. Egy számadáskönyv tanulságai. In: *Akit Clío elbűvölt*. In honorem Romsics Ignác. Szerk. Pap József – Verók Attila. Eger 2021. 191–198.

¹²⁰ 1239. nov. 29.: VMHH I. 172. (RA I/2. 668. sz.) – 1240. márc. 6.: VMHH I. 174.; (1246.) nov. 15.: VMHH I. 232. (RA I/2. 839. sz.) – 1247. jan. 30. (Lyon): VMHH I. 203.; 1265. okt. 13.: VMHH I. 281. (RA I/3. 1455. sz.) – 1266. jan. 21.: VMHH I. 281.

¹²¹ 1224. dec. 4.: VMHH I. 52.; 1225. febr. 25.: VMHH I. 54. Követségeire lásd *Bácsatyai D.: II. András követei i. m. 80–81.*

Gyerki László esztergomi prépost tulajdonában álltak. Az egyik egy nagy katonai sátor, míg a másik egy kisebb – és alighanem kényelmesebb –, kék fusz-tán takaróval borított alkalmatosság volt; az értékes utazási felszerelést a prépost végrendeletének értelmében gyorsan pénzzé tehették, hogy kiegyenlítsék a néhai birtokos adósságait.¹²²

A követek

Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy a követek kiválasztásának legfontosabb feltétele az uralkodó iránti hűség volt, amelyről a szolgálataikat méltató adománylevelek mindig megemlékeznek. A királyi akaratot külföldön képviselő személyeket kétségtelenül az uralkodó jelölte ki a bizalmát élvező személyek közül még akkor is, ha döntés meghozatalában nyilvánvalóan szerepet játszottak a királyi tanács tagjai is. A szicíliai utazása előtt (1151 és 1154 között) végrendelező Adalbert követ II. Géza parancsa mellett Martirius esztergomi érsek és az ország előkelőinek utasítására kelt útra; a végrendelet bizonyára nem véletlenül emlékezett meg arról, hogy Adalbert a király mellett a *regnumot*, vagyis az ország előkelőit is képviselte.¹²³ A megfogalmazás a követi felhatalmazás fokozott érvényességét fejezte ki, s ezáltal utalt a jövőbeli megállapodás hatályának és legitimitásának kikezdetlenségére is, hiszen előre jelezte, hogy az Adalbert tárgyalásainak eredményeként megszülető szerződés nemcsak a magyar királyt, hanem az országnagyokat is kötelezni fogja.

A királyi kancellárián kelt dokumentumok ritkábban utalnak a követektől elvárt másik tulajdonságra, a hasznosságra, amelynek elengedhetlen feltétele volt az alább részletesen tárgyalt alkalmasság, legyen annak háttérben a követ előkelősége, gazdagsága vagy sajátos szakértelme. Locsmánda Frank részére kiállított oklevelében II. András hűségese és hasznosnak (*regi et regno utilis et fidelis*) nevezi az adományos apját, a Szent Erzsébetet Tübingenbe kísérő Bertoldot.¹²⁴ 1239 januárjában kelt levelében IV. Béla hasonló megfogalmazással ajánlotta IX. Gergely pápa figyelmébe Gergely győri püspököt, aki azért élvezte az uralkodó különleges bizalmát (*de quo fiduciam gerimus specialem*), mivel szolgálatai a király és országa számára igen hasznosnak és gyümölcsözőnek (*nobis et regno nostro utilem plurimum ac fructuosum*) bizonyultak.¹²⁵ Adománylevelének *narratio*-ja szerint Sixtus esztergomi olvasókanonok hűen és bölcsen (*fideliter et prudenter*)

¹²² 1277. márc. 23.: MES II. 71–72.

¹²³ (1151–1154 tavasza között): PRT I. 602–603. (RA I/1. 83. sz.)

¹²⁴ 1230: ÁÚO VI. 485–486. (RA I/1. 593. sz.)

¹²⁵ 1239. jan. 13.: Examen des chartes de l'Église Romaine contenues dans les rouleaux dits rouleaux de Cluny. Éd. M. Huillard-Bréholles. Paris 1865. (a továbbiakban: Examen) 97. (RA I/2. 653. sz.)

védelmezte IV. Bélát és koronája jogait a pápai udvarban, s a király és a királyság más ügyeit is dicséretesen és hasznosan (*laudabiliter et utiliter*) mozdította elő.¹²⁶

Milyen tulajdonságok tették alkalmassá a követeket arra, hogy bizonyíthatassák hasznosságukat? Egyes követjárások esetében a küldetés vezetőinek kiválasztásakor az előkelőség játszotta a legfőbb szerepet. A Karoling-korban rögzült gyakorlat szerint az ünnepélyes követségek vezetésével általában két előkelőt, egy egyházi és egy világi méltóságviselőt bízott meg az uralkodó. Miként a IX. Gergely udvarában 1232-ben megjelent magyar bárók, II. András ünnepélyes követeinek (*nuncii sollemnes*) példája mutatja, a magyar király a követség vezetőinek társadalmi súlya révén kívánt érvényt szerezni az ország kiközösítése elleni tiltakozásának.¹²⁷ Feltűnő azonban, hogy a királyság legelső főpapjai és bárói – így a nádor vagy a magyar érsekek – csak a legkritkább esetben, jellemzően a szomszédokkal folytatott határmenti fegyverszüneti és béketárgyalások résztvevőiként tűnnek fel követi szerepben, ismét csak azt jelezve, hogy e megbeszélések határozatai különösen szilárdan kötelezik majd a koronás főket és országuk előkelőit. Az utóbbi esetekben az ország főemberei nem kényszerültek hosszú utazásokra: 1254-ben Budán,¹²⁸ 1271-ben a Morva folyó mentén húzódó magyar–cseh határszakaszon,¹²⁹ 1291-ben pedig a határmenti Hainburgban állapodtak meg a béke feltételeiről a nyugati szomszédok képviselőivel.¹³⁰ A Habsburg Rudolf és IV. László között formálódó szövetség létrehozásán fáradozó magyar főpapok és bárók 1277 nyarán azonban egyértelműen idegenben, Bécsben tárgyaltak a német királlyal.¹³¹

Ha a hatalmasságok közötti tárgyalások komolyra fordultak, szándékaik szilárdságáról ünnepélyes követek révén győzték meg a másik felet, legyenek azok dinasztikus házasságra vagy éppen szövetségkötésre vonatkozó megbeszélések. Bizonyára efféle követekre gondolt VII. Gergely pápa, aki – miután 1077-ben tudomására jutott I. (Szent) László trónra lépésének híre – kifejezte óhaját, hogy az új magyar király alkalmas követek útján (*per idoneos legatos*), nyíltabban (*apertius*) fejezze ki a Szentszék iránti hűségét.¹³²

László király halála után örököse, Könyves Kálmán a pápaság szövetségesénél, a normann Szicíliában keresett magának jövendőbelit. A tájékozódás céljából kiküldött magyar követeket I. Roger gróf nem találta kellően tekintélyesnek,

¹²⁶ 1264. máj. 10.: MES I. 500–501. (RA I/3. 1404. sz.)

¹²⁷ 1232. máj. 16.: VMHH I. 104. (RA I/1. 485. sz.)

¹²⁸ 1254. ápr. 3.: CDERB V/1. 59–60.

¹²⁹ 1271. júl. 3., júl. 14.: CDERB V/2. 247–260. A helyszínre lásd 1272. jan. 6.: CD V/1. 210–211. (RA II/1. 2149. sz.)

¹³⁰ Steir. Reimchron. 43200., 43840–43855. sor (Stájer rímes krónika i. m. 246., 254.); 1291. aug. 28.: UBB II. 251–253.

¹³¹ 1277. júl. 12.: CDCr VI. 211–214.

¹³² 1077. jún. 9.: DHA I. 220–221.

ezért arra kérte Kálmánt, hogy olyan méltóságviselőket indítson útnak, akiknek – magasabb rangúak lévén – többet ér a szava. Mindez tehát nem elutasítást, hanem éppen ellenkezőleg, Kálmán terveinek sikerét jelentette: a megszokott forгатókönyv szerint az első tapogatódzásokat a másik fél fogadókészsége esetén ünnepélyes küldöttség útra bocsátása követte. Kálmán király az utóbbi feladatra egy Tamás nevű *comest* és Arduin nevű püspökét jelölte ki.¹³³ Több mint fél évszázaddal később II. Géza király azért kényszerült mentegetőzésre VII. Lajos francia királynak írt levelében, mert a Barbarossa Frigyes császár ellen irányuló szövetség ügyében kelt üzenetét nem elég magas rangú követ kézbesítette (*maioris quidem dignitatis personam*), mivel az út veszélyei ezt rendkívül kockázatosá tették volna. A szövetség megszilárdítása érdekében a magyar király arra kérte a francia uralkodót, hogy indítson útnak egy kellően tekintélyes követet (*nuncium magnificum*), s akkor maga is parancsot ad majd arra, hogy méltóságviselői közül valaki (*aliquem de maioribus meis*) útra keljen a Francia Királyság felé.¹³⁴

A küldöttek magas rangja garantálta tehát, hogy a vendéglátó komolyan vegye a magyar király üzenetét. Az uralkodó azonban más módon is meggyőzhette partnereit arról, hogy követe teljes mértékben az ő akaratát képviseli, bár kétségtelen, hogy a követi felhatalmazás ezúttal nem lehetett különösebben széleskörű. IV. Béla két ízben is titkainak első számú ismerőit, a ferences rendhez tartozó gyóntatóit küldte a pápákhoz követségbe. Az 1246 végén IV. Ince lyoni udvarába látogató Romanus testvér esete igazolja,¹³⁵ hogy a magyar király lelki gondozását már az 1240-es években is a ferencesek látták el, másfél évtizeddel azelőtt tehát, hogy a domonkos rendtől állítólag elhidegült volna.¹³⁶ Gyóntatójaként ugyancsak a király legközelebbi bizalmasai közé tartozhatott az a Pál ferences testvér is, aki két évtizeddel később, 1265 késő őszen kereste fel a pápai udvart.¹³⁷

A társadalmi rang mellett a jelölt gazdagsága is komoly súllyal esett a latba. A vagyoni helyzet fontosságát jelzi, hogy a követek sűrűn kényszerültek arra, hogy maguk finanszírozzák utazásuk költségeit, amellyel különös – alkalmasint birtokadományokban megnyilvánuló – hálára kötelezték gyakran pénzsűkével küzdő megbízóikat. A 13. századi magyar királyok alkalomadtán nem is mulasztották el, hogy megemlékezzenek saját erőforrásaikat sem kímélő követeik szolgálatairól. Súlyos anyagi áldozatot (*gravibus expensis*) vállalt Locsmándi Bertold *comes* 1211-ben, amikor nejével Tübingiába kísérte a kisgyermek Árpád-házi

¹³³ Gaufr. Malater. De rebus gest. 102–103.

¹³⁴ (1161–1162. május között): CD II. 163. (RA I/1. 95. sz.)

¹³⁵ (1246.) nov. 15.: VMHH I. 232. (RA I/2. 839. sz.); 1247. jan. 30.: VMHH I. 203.

¹³⁶ A rendtől való elidegenedés tézisére lásd *Fügedi Erik*: Koldulórendek és városfejlődés Magyarországon. Századok 106. (1972) 77.; *Szűcs J.*: Utolsó Árpádok i. m. 136.

¹³⁷ 1265. okt. 13.: VMHH I. 281. (RA I/3. 1455. sz.); 1266. jan. 21.: VMHH I. 281–282.

Erzsébetet.¹³⁸ Négy évvel később ugyancsak saját költségén (*propriis expensis*) utazott Konstantinápolyba a Courtenay Jolántát II. Andrásához kísérő Péter győri püspök¹³⁹ és Locsmáncsi Frank, az imént említett Bertold fia.¹⁴⁰ A magyar királyok szentszéki követei, Türje nembeli Fülöp zágrábi püspök¹⁴¹ vagy Ármái II. Pál veszprémi prépost¹⁴² szintén nem sajnálták saját, illetve egyházuk vagyonát, amikor tengerre szálltak Itália felé. Konkrét költségekről sajnos csak ritkán értesülünk: hamis oklevél szerint Bertalan pécsi püspök állítólag négy követséget vezetett a Magyar Királyságból Aragóniába, s e követjárások összesen ötezer márka ezüstre rúgó összeget, átlagosan tehát több mint ezer márkát emésztettek fel.¹⁴³ Az Arany Horda kánját, Berkét felkereső Miskolc nembeli Panyit számára István ifjabb király 300 márka ezüstöt utalt ki, ám az átadással megbízott előkelő az összeggel együtt elhagyta ura szolgálatát és az öreg király, IV. Béla udvarába távozott; Panyitnak tehát személyesen kellett vállalnia a hosszú és veszélyes utazás finanszírozását.¹⁴⁴

A követek vagyoni helyzetéhez fűződő elvárások bizonyára hozzájárultak ahhoz, hogy a 13. század derekától egyre gyakrabban tűnnek fel közöttük olyan dúsgazdag és világlátott polgárok, mint amilyenek az Árpádok velencei vásárlásait intéző zágrábi Perchinus¹⁴⁵ vagy a Maas-vidéki (dinant-i és huyi) érdekeltségekkel rendelkező esztergomi vallon Godinus és fia, Frank is voltak.¹⁴⁶ Hogy a magyar királyok nem tartották elsődleges feladatuknak, hogy saját kincstárukból gondoskodjanak követeik szükségleteiről, mi sem szemlélteti jobban, mint az az 1289. évi királyi oklevél, amely szerint a vegliai grófoknak rendszeresen vendégül kellett látniuk a magyar uralkodók Szentszék és Szicíliai Királyság felé tartó küldötteit.¹⁴⁷

A társadalmi státusz mellett a 13. századtól forrásainkban egyre hangsúlyosabbá válik a követek szakértelme. A megfelelő képzettség természetesen az egyházi rendhez tartozó követek korábban is elvárt jellemzője volt; retorikai és jogi

¹³⁸ 1230: ÁÚO VI. 485–486. (RA I/1. 593. sz.)

¹³⁹ 1217: UBB I. 72–74. (RA I/1. 322. sz.)

¹⁴⁰ 1234: ÁÚO VI. 550–552. (RA I/1. 528. sz.)

¹⁴¹ 1267. júl. 20.: ÁÚO VIII. 162–167. (RA I/3. 1527. sz.)

¹⁴² 1286. nov.: ÁÚO IX. 440–442. (RA II/2–3. 3419. sz.)

¹⁴³ +1235: CD III/2. 431. (RA I/1. 544. sz.)

¹⁴⁴ 1268: HO VIII. 110–113. (RA II/1. 1884. sz.)

¹⁴⁵ Pályájára lásd *Zsoldos Attila*: Városlakók a királyi család szolgálatában. Történelmi Szemle 47. (2005) 197–200. Nápolyi követségének forrásai: 1278. máj. 26.: RCA XVIII. 162.; 1278. jún. 14.: RCA XVIII. 41. (MDEA I. 56–57.); 1279. (jún.–aug.): CDCr VI. 329–330. (RA II/2–3. 2974. sz.)

¹⁴⁶ Godinus követségére lásd 1294. máj. 4.: RCA XLVII. 282.; 1294. jún.: RCA XLVII. 300. Maas-vidéki birtokaira lásd 1293. júl. 5.: The National Archives, Kew (a továbbiakban: TNA), AC 1/60/106. Frank követségére lásd 1293. márc. 25.: RCA XLV. 117.; 1293. júl. 5.: TNA, AC 1/60/106. A fenti példákkal ellentétben az Ausztriában követként megforduló István soproni polgár talán csak résztvevője és nem vezetője volt a küldöttségeknek. (1283/1284.) máj. 23.: UBB II. 183. (RA II/2–3. 3280. sz.) Keltéhez lásd *Kádár Tamás*: IV. László itineráriuma (1264–[1272]–1290). Fons 23. (2016) 43–44. 69. jegyz. István személyére lásd *Zsoldos A.*: Városlakók i. m. 194–197.

¹⁴⁷ 1289. jún. 11.: CDCr VI. 653–655. (RA II/2–3. 3520. sz.)

tanulmányaiknak köszönhetően általában ők rendelkeztek a tárgyalásokhoz szükséges ékesszólással, meggyőzőerővel és érvkészllettel, később pedig az ő szakértelmükre bízta a szerződések megfogalmazását. A német történetíró, Rahewin nem mulasztja el hangsúlyozni, hogy II. Géza 1158-ban Barbarossa Frigyeshez küldött követei előkelőségük (*de optimatibus regni sui*) és gazdagságuk mellett kelően ékesszólók is voltak (*viros opulentos et copia dicendi satis instructos*),¹⁴⁸ amelyekkel a szerző egyben azt is jelzi, hogy a magyar király katonai segítségnyújtásra vonatkozó felajánlása nem üres ígéret volt. A császárt a következő évben felkereső magyar követek (Máté és Primogenitus mesterek) mindegyike *litteratus*, azaz nagy műveltséggel rendelkező klerikus volt.¹⁴⁹ 13. századi utódaik között egyre gyakrabban tűnnek fel az egyetemi fokozattal rendelkező *magisterek* és *doctorok*. Az 1265–1266 telén IV. Kelemen udvarában tartózkodó Demeter mester, barsi főesperes retorikai képzettsége a pápát is lenyűgözte, még ha a Szentatya a beszéd tartalmát felháborítósnak is találta.¹⁵⁰

A világi és az egyházi követektől egyaránt elvárták, hogy ismerjék vendéglátójuk nyelvét, de legalábbis a nyugati kereszténység közvetítőnyelvét, a latint. IV. László nápolyi követe, a világi rendhez tartozó Kadarkalász nembeli Sándor például magától értetődő természetességgel tette meg vallomását latinul a Szent Margit élet-szentségére vonatkozó 1276. évi pápai vizsgálat idején.¹⁵¹ A szükséges nyelvtudás és helyismeret legbiztosabb garanciája természetesen az volt, ha a követeket családi szálak fűzték a célországához, esetleg maguk is ott születtek. A követek e típusának képviselői gyakran rendelkeztek kettős identitással, ami az élete végén szülőföldjére, Burgundiába visszatérő s főpapi székéről lemondó Bertalan pécsi püspök esetében nem okozott komoly gondot,¹⁵² máskor azonban ingataggá tette a követek hűségét. II. Géza állítólagos kancellárja, a toszkán Gentilis 1154 és 1156 között járt a magyar király követeként I. Vilmos szicíliai király udvarában,¹⁵³ ám urát elhagyva a sziget normann uralkodóinak szolgálatába állt, s végül Agrigento püspökeként

¹⁴⁸ Ottonis et Rahewini Gesta Friderici I. imperatoris. Ed. Georgius Waitz – Bernardus de Simson. (MGH SS rer. Germ. XLVI.) Hannoverae–Lipsiae 1912. (a továbbiakban: Otto Frising. Gesta Frid. I.) 181–183.

¹⁴⁹ Uo. 267. Az időponthoz lásd *Makk F.*: Árpáds and Comneni i. m. 71.

¹⁵⁰ 1266. jan. 21.: VMHH I. 281–282.

¹⁵¹ Inquisitio super vita, conversatione et miraculis Beatae Margarethae virginis, Belae IV. Hungarorum regis filiae, sanctimonialis monasterii virginis gloriosae de insula Danubii, Ordinis Praedicatorum, Vesprimiensis diocesis. Ed. Fraknói Vilmos. In: Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis. A veszprémi püspökség római oklevéltára I–IV. Bp. 1896–1907. Bp. 1896. (a továbbiakban: Inquis. B. Marg.) I. 378–380.

¹⁵² *Kosztia László*: Egy francia származású főpap Magyarországon. Bertalan pécsi püspök (1219–1251). Aetas 9. (1994) 1. sz. 76–77.

¹⁵³ Libellus de successione pontificum Agrigentini. In: L'archivio capitolare di Girgenti nel tempo normanno-svevo ed il cartulario del secolo XIII. Archivio Storico Siciliano 28. (1903) (a továbbiakban: Libell. de succ. pont. Agrigent.) 148–149.; vö. *Makk F.*: Árpáds and Comneni i. m. 61–62.

halt meg 1171-ben.¹⁵⁴ Máskor is előfordult, hogy a magyar királyok követei korábbi uruk szolgálatát vendéglátójukéval cserélték fel: az 1270-es években János glogoncai prépost¹⁵⁵ – Trau későbbi püspöke – és János egykori péterváradai apát¹⁵⁶ így lettek I. (Anjou) Károly *familiaris*ai és követei, magyarországi ügyeinek szakértői.

II. Géza itáliai követéhez, a toszkán Gentilishez hasonlóan II. András követeinek jelentős része Nyugat-Európában látta meg a napvilágot, amely nem független attól a ténytől, hogy a magyar egyháznagyok között igen magas lehetett a külföldi származásúak aránya. A bolognai egyetem kánonjogászként nevet szerző Paulus Hungarus egyenesen úgy fogalmazott, hogy a magyarok „szívesebben

¹⁵⁴ *Ferdinand Chalandon: Histoire de la domination normande en Italie et en Sicile I–II.* Paris 1907. II. 193.

¹⁵⁵ A nápolyi forrásokban 1269-ben „prepositus Ungarie”-ként megnevezett követ ekkoriban még a magyar király(ok) nevében kereste fel I. Károlyt. – 1269. szept. 9.: RCA V. 134. (MDEA I. 4.). 1272-től kezdve tűnik fel az Anjou-regisztrumokban a nápoly-szicíliai király magyarországi követe, egy bizonyos János prépost, aki a Magyar Királyságot legkevesebb négy alkalommal, 1272 és 1273 nyarán, majd 1275 és 1276 tavaszán is felkereste. – 1272. aug. 30.: RCA V. 222.; 1273. júl. 22.: RCA X. 156. (MDEA I. 35.); 1273. júl. 28.: RCA X. 98. (MDEA I. 35.); 1275. ápr. 10.: RCA XV. 102.; 1275. jún. 20.: RCA XV. 98. (MDEA I. 37–38.); 1276. ápr. 22.: RCA XIII. 112. (MDEA I. 40.); 1276. szept. 24.: RCA XVI. 161–162. (MDEA I. 50–51.) János prépostságát a legkülönfélébb elnevezések („Machoviensis”, „Mecheniensis”, „Glogona”, „Meconiensis”, „Mectoviensis”, „Meglionica”) jelölik a regisztrumokban, pontosabban azokban a 19. századi szövegkiadásokban, történeti művek lapalji jegyzeteiben és kéziratos másolatokban, amelyek e szövegeket részben megőrizték az iratanyag második világháborúban bekövetkezett pusztulása ellenére is. A kancelláriai főkönyvek rekonstrukcióját útjára bocsátó nápolyi levéltáros-történész, Riccardo Filangieri és utódai az 1950-től megjelenő kötetek indexeiben számos megfjtési kísérlettel álltak elő. – Saint-Malo: RCA V. 304.; Medun: RCA X. 307.; Meaux: RCA XV. 143. Több körülmény utal azonban arra, hogy szóban forgó egyház a Szent Sír Kanonokrend szlavóniai rendházával, Glogoncával azonos, amelynek prépostját valóban Jánosnak nevezték ebben az időben. – 1277. márc. 11.: VMMS I. 94.; vö. *Kurecskó Mihály – Stossek Balázs: A Szent Sír Kanonokrend története Magyarországon.* In: Tanulmányok a középkori magyar egyház történetéből. (Capitulum 1.) Szeged 1998. 94–95. Az első körülmény János prépost 1275. évi követjárásának dokumentumaiból ismerhető meg. I. Károly április 10-én írt ajánlólevelet János „glogonai” prépost részére, amelyben arra kérte magyarországi és szlavóniai barátait, hogy higgyék el követének mindazt, amit veje, a kiskorú IV. László és a saját maga tisztességére és javára eléjük fog tární. – 1275. ápr. 10.: RCA XV. 102. Június 20-án már János prépost – és követő társa, Német Marinus („Marinus dictus Alamannus”) – küszöbön álló visszatéréséről hallunk; a vonatkozó királyi parancsban a prépost jelzője „Meconiensis”. – 1275. jún. 20.: RCA XV. 98. (MDEA I. 37–38.). János követ – legalábbis az említett prépostság birtokosaként – 1276 után eltűnik a forrásokból. A következő esztendőben már egy másik János, Trau püspöke képviseli az Anjouk érdekeit a Magyar Királyságban. – 1277. nov. 2.: RCA XIX. 8. (MDEA I. 60–61.) Őt 1279-ben regisztrumaink a traui egyhámszéke élén betöltött pozíciója mellett mint „prepositus Ungarie” nevezik meg. – 1279. aug. 8.: RCA XXI. 49.; 1279. aug. 18.: RCA XXI. 150. Ha ehhez hozzátesszük, hogy János traui püspök korábban bizonyosan a glogoncai prépostság élén állt (1277. márc. 11.: VMMS I. 94.), akkor nem is lehet kétséges, hogy az 1269-től feltűnő „magyarországi prépost” valójában a glogoncai Szent Sír kanonokház élén álló klerikussal azonos. A megfeleltetés nehézsége a Glogonca – vagy a regisztrumban egyszer feltűnő „Glogona” – alak paleográfiai távolsága az M betűvel kezdődő változatoktól. A szövegmegoldás közbülső állomása lehet az 1276-ban olvasható „Meglionica” alak. – 1276. ápr. 22.: RCA XIII 112. (MDEA I. 40.)

¹⁵⁶ A magyar király követeként: 1276. okt. 17.: RCA XV. 28. (MDEA I. 98.) I. (Anjou) Károly követeként: 1278. máj. 25.: RCA XIX. 210.; 1278. máj. 26.: RCA XVIII. 162.; 1278. júl. 11.: RCA XIX. 231. (MDEA I. 54.); 1278. júl. 16.: RCA XIX. 230.; 1279. okt. 1.: RCA XXIII. 171–172.

helyeznek [egyházi] méltóságba idegeneket, mint a sajátjaikat”.¹⁵⁷ E magas rangú klerikusok származása és kapcsolati hálója nemcsak a korszerű eszmék vándorlását segítette elő, hanem külföldi diplomáciai feladatok teljesítésére is alkalmassá tette személyüket. A II. András idején követi megbízást teljesítő 30 ismert személy közül csupán 14 származásáról állnak rendelkezésre biztos adatok. Közülük kilencen bizonyosan nem a Magyar Királyságban születtek. Vélhetően a nyugat-európai származású magyar királynék kíséretében érkezett Magyarországra a vallon Róbert veszprémi¹⁵⁸ és a burgundiai Bertalan pécsi püspök,¹⁵⁹ valamint a normandiai Rajnald váradi¹⁶⁰ és a német Adolf szepesi prépost,¹⁶¹ az ugyancsak francia Fauconi Péter¹⁶² és Buissoni Rembaldus¹⁶³ johannita perjelek rendjük parancsára kezdték meg itteni működésüket. A jövevények II. András idején bevándorolt első generációjához tartozott az Árpádot követként is szolgáló két Nagymartoni fivér, Simon és Bertrand is.¹⁶⁴ Feltételezhető, hogy a 13. század elején már nem tekintették idegennek a meissenai eredetű Bertoldot és fiát, Frankot, akiknek az ősei II. Géza király uralkodása idején költöztek Magyarországra.¹⁶⁵ A 16 ismeretlen származású követ között vélhetően ugyancsak nagy volt a külföldiek aránya; különösen a Magyar Királyságban nem szokványos nevű klerikusok (Attianus, Ferminus, Florentius, Ubalduus) esetében feltételezhetjük az idegen eredetet.¹⁶⁶ Az említett 30 személy között csupán hármat találunk, akik bizonyosan

¹⁵⁷ *Kapitányffy István – Szepessy Tibor: Paulus Hungarus két Notabiliájának magyar vonatkozású helyei.* In: Középkori kútfőink kritikus kérdései. Szerk. Horváth János – Székely György. Bp. 1974. 294–295.

¹⁵⁸ Származására lásd *Chronica Albrici monachi Trium Fontium a monacho Novi Monasterii Hoiensis interpolata.* Ed. Paulus Scheffer-Boichorst. In: *Chronica aevi Suevici* Ed. Georgius Heinricus Pertz. (MGH SS XXIII.) Hannoverae 1874. 920.

¹⁵⁹ *Kosztai L.: Bertalan i. m. 64–88.*

¹⁶⁰ Származására lásd Julianus barát és a Napkelet felfedezése. Vál., bev., jegyz. Györffy György. Ford. Györffy György – Gy. Ruitz Izabella. Bp. 1986. 332. Követségére lásd *Bácsatyai D.: II. András angliai követi i. m. 626–627.*

¹⁶¹ 1209: *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I–II.* Ed. Richard Marsina. Bratislavae 1971–1987. (a továbbiakban: CDES) I. 122–123. (RA I/1. 243. sz.) Követségeire lásd *Rudolf V.: Közép-Európa i. m. 45–46.*

¹⁶² (1217): *Listine o odnošajih izmedju južnoga slavenstva i Mletačke republike I–X.* Ured. Šime Ljubič. Zagreb 1868–1891. (a továbbiakban: Listine) I. 29–31. (RA I/1. 327. sz.) Származására lásd *Bácsatyai D.: II. András követi i. m. 81–82.*

¹⁶³ 1232. máj. 16.: VMHH I. 104. (RA I/1. 485. sz.) Származására lásd *Bácsatyai D.: II. András követi i. m. 83–84.*

¹⁶⁴ 1232. máj. 16.: VMHH I. 104. (RA I/1. 485. sz.); 1243. jan. 24.: CD IV/1. 272–273. (RA I/2. 731. sz.); 1243. jan. 24.: UBB I. 205–206. (RA I/2. 732. sz.) Simon ispán aragóniai származásának első említését lásd 1223: UBB I. 91–92. (RA I/1. 393. sz.) A családra lásd *Zsoldos Attila: A Nagymartoniak: egy aragóniai család Magyarországon.* In: *Királylányok messzi földről. Magyarország és Katalónia a középkorban.* (kiáll. kat.) Szerk. Ramon Sarobe – Tóth Csaba. H. n. [Bp.], é. n. [2009.] 177–187.

¹⁶⁵ Származásukra lásd *Wertner Mór: Wertner Mór: A Frankóiak.* Turul 10. (1892) 113–120.

¹⁶⁶ A 13. századi pápák által külföldi klerikusoknak juttatott magyarországi javadalmakról lásd *Bácsatyai Dániel: Személyi összeköttetések a Curia Romana és a magyar egyház között a 13. század közepén.* Pármai Albert és Báncsa István. *Történelmi Szemle* 60. (2018) 299–323. A Magyarországon

magyarok voltak: Ampod fia Dénes nádort,¹⁶⁷ Uros pannonhalmi apátot¹⁶⁸ és egy törzsökös magyar család, a Lád nemzetség tagját, Bulcsú győri prépostot.¹⁶⁹

Az apja uralkodásához köztudottan kritikusan viszonyuló IV. Béla abban a tekintetben is szakított elődje politikájával, hogy országlása idején külföldi születésű egyháziak nagy valószínűséggel nem emelkedtek főpapi méltóságokba. Béla király 38 egyháznagya közül 20 személy származása ismert, s mindössze hárman születtek idegenben; mindegyikük még II. András uralkodása alatt nyerte el méltóságát.¹⁷⁰ Ugyanez a tendencia mutatható ki a követek származásával kapcsolatban is: a IV. Bélát követként szolgáló 44 személy közül 29 eredetéről rendelkezünk adatokkal, s mindössze egyikükről tudható, hogy nem a Magyar Királyságban látta meg a napvilágot: a II. András idején beköltözött Aragóniai Simonról.

Világi követei mellett IV. Béla már egy olyan magyar klerikusokból álló, tudatosan felkészített diplomatakarra számíthatott, amelynek tagjai külföldi egyetemi fokozatszerzésüket követően a királyi kancellárián tettek szert kormányzati és diplomáciai tapasztalatokra.¹⁷¹ E királyi klerikusok első generációja (Bánca nembeli István,¹⁷² Benedek alkancellár,¹⁷³ Türje nembeli Fülöp¹⁷⁴ és talán Smaragd nembeli Smaragd¹⁷⁵ is) még II. András idején szerezhette meg képzettségét, IV. Bélát és Mária királynét kancellárként vagy alkancellárként szolgálták, s végül kivétel nélkül érseki méltóságra emelkedtek; követségeikre azonban jellemzően még prépostként vagy püspökként került sor.

jól jövedelmező javadalommal bíró, R siglával jelölt klerikusról, a champagne-i Bar-sur-Aubeben található Saint-Maclou társaskáptalan kanonokjáról lásd *Bácsatyai Dániel: A Magna Cartától a szentföldi jogkönyvekig. Az Aranybulla európai összefüggésben.* In: *Andreae II regis Hungariae decretum anni 1222 roboratum. Tanulmányok az Aranybulla kibocsátásának 800. évfordulójára.* Szerk. Mayer Gyula – Szovák Kornél – Rác György. Bp. 2022. 120–121.

¹⁶⁷ 1232. máj. 16.: VMHH I. 104. (RA I/1. 485. sz.)

¹⁶⁸ 1225. ápr.: *Solymosi L.*: Uros és követtársai i. m. 277–279.

¹⁶⁹ (1219. márc. 5. e.): VMHH I. 20–21. (RA I/1. 335. sz.); *Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig I–III.* Bp. 1900–1901. II. 343.

¹⁷⁰ Az adatokra lásd *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 79–103.

¹⁷¹ *Szűcs J.*: Utolsó Árpádok i. m. 133–135.

¹⁷² Követségére lásd 1241. máj. 18.: VMHH I. 182. (RA I/2. 706. sz.) Pályájára lásd *Kiss Gergely: Dél-Magyarországtól Itáliáig. Bánca nembeli István (1205 k.–1270) váci püspök, esztergomi érsek, az első magyarországi bíboros életpályája.* Pécs 2015. Aragóniai családi kapcsolataira lásd *Bácsatyai D.*: Személyi összeköttetések i. m. 312–318.

¹⁷³ Diplomáciai tevékenységére lásd 1254. ápr. 3.: CDERB V/1. 59–60. Személyére lásd *Udvardy József: A kalocsai érsekek életrajza 1000–1526.* (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae 11.) Köln 1991. 134–144.

¹⁷⁴ Követségeire lásd 1250. jún. 23.: RA I/2. 277–281. (926. sz.); 1257. márc. 4.: HO VII. 64–67. (RA I/3. 1137. sz.); 1267. júl. 20.: ÁÚO VIII. 162–167. (RA I/3. 1527. sz.) Személyére lásd *Beke Margit: Türje nembeli Szentgróti Fülöp.* In: *Esztergomi érsekek 1001–2003.* Szerk. Beke Margit. Bp. 2003. 115–121.

¹⁷⁵ Követségére lásd (1248–1252. vagy 1254.) szept. 16.: VMHH I. 229–230. (RA I/2. 1015. sz.); Steir. Reimchron. 7615–7620. sor (Stájer rimes krónika i. m. 121–122.). Személyére lásd *Udvardy J.*: Kalocsai érsekek i. m. 149–154.

IV. Béla klerikus követeinek második generációja ugyancsak kancelláriai pályát futott be – Gyerki László esztergomi prépost¹⁷⁶ és Tamás váci püspök¹⁷⁷ karrierjét például királyi jegyzőségüktől kezdve nyomon tudjuk követni –, ám az egyházi hierarchia csúcsaira már csak Áрмаi I. Pál veszprémi püspök¹⁷⁸ és az említett Tamás püspök tudott felkapaszkodni. Az uralkodó szentszéki követeinek, Bagodi Tóbiásnak,¹⁷⁹ Demeter barsi főesperesnek¹⁸⁰ és Gyerki Lászlónak meg kellett elégedniük a zágrábi, a székesfehérvári és az esztergomi préposti stallumokkal, míg az Árpádok 1260–1270-es években aktív, sokat foglalkoztatott Itália-szakértője, Sixtus esztergomi olvasókanonok¹⁸¹ törvénytelen származása¹⁸² miatt nem emelkedhetett magasabbra a ranglétrán. E nemzedékhez tartoztak a IV. Béla legidősebb fiát, Istvánt hercegsége és ifjabb királysága óta szolgáló Benedek¹⁸³ és Lodomér¹⁸⁴ alkancellárok, akik az 1270-es években egyaránt esztergomi érsekek lettek.

A harmadik egyetemvégzett nemzedék még Béla idején kezdte meg, ám csak az V. István halálát követő években fejezte be – mint többségüknél kimutatható: bolognai – egyetemi tanulmányait (Patyi Antal,¹⁸⁵ Gimesi János,¹⁸⁶ Áрмаi II. Pál,¹⁸⁷ Tengerdi Tódor¹⁸⁸). A királyi család kancelláriáinak élén eltöltött évek után – az esztergomi prépost Patyi Antal kivételével – mindegyikük püspökként, Gimesi János pedig kalocsai érsekként fejezte be pályafutását. A IV. László uralkodása

¹⁷⁶ Követségeire lásd 1265. márc. 28.: VMHH I. 279. (RA I/3. 1438. sz.); 1274. aug. 11.: MES II. 41. (RA II/2–3. 2528. sz.)

¹⁷⁷ Diplomáciai megbízásainak legbővebb előadása: +1283. dec. 22.: CD V/3. 180–184. (RA II/2–3. 3274. sz.); vö. MNL OL Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban: DF) 259 029.

¹⁷⁸ Követi megbízásaira lásd 1259. okt. 14.: VMHH I. 239.; (1271. május vége): UBB II. 4. (CD V/1. 111.); 1271. júl. 3., júl. 14.: CDERB V/2. 247–260.

¹⁷⁹ Követségére lásd 1263. jan. 7.: CDCr V. 243–244. (RA I/3. 1335. sz.)

¹⁸⁰ Külföldi küldetéseire lásd 1265. okt. 13.: VMHH I. 281. (RA I/3. 1455. sz.); 1266. jan. 21.: VMHH I. 281–282.; 1266. ápr. 27.: VMHH I. 282. (RA I/3. 1482. sz.); 1277. júl. 12.: CDCr VI. 211–214.

¹⁸¹ Követségére lásd 1264. máj. 10.: MES I. 500–501. (RA I/3. 1404. sz.); 1264. júl. 15.: VMHH I. 274.; 1270. nov. 5.: RCA VII. 69.; 1270. nov. 30.: RCA VII. 22.; 1270. dec. 27.: RCA VI. 163. (MDEA I. 30.)

¹⁸² 1245. febr. 20.: VMHH I. 192. Pályájára lásd *Kis Péter*: „Sok éven át védett minket és koronánk jogait”. Sixtus esztergomi olvasókanonok karrierje. Fons 9. (2002) 7–27.

¹⁸³ Diplomáciai tevékenységére lásd 1270. júl. 6.: MHDC V. 15–16.; 1271. júl. 3., júl. 14.: CDERB V/2. 247–260. Személyére lásd *Beke Margit*: III. Benedek. In: Esztergomi érsekek i. m. 125–127.

¹⁸⁴ Diplomáciai szerepére lásd 1277. júl. 12.: CDCr VI. 211–214., Steir. Reimchron. 43200., 43840–43855. sor (Stájer rímes krónika i. m. 246., 254.); 1291. aug. 28.: UBB II. 251–253. Személyére lásd *Beke Margit*: Monoszló nembeli Lodomér. In: Esztergomi érsekek i. m. 128–134.

¹⁸⁵ Követségére lásd 1272. máj. 1.: CD V/1. 255–257. (RA II/1. 2186. sz.)

¹⁸⁶ Diplomáciai tevékenységére lásd 1277. júl. 12.: CDCr VI. 211–214.; 1277. júl. 12.: CDCr VI. 211–214. Pályájára lásd *Udvardy J.*: Kalocsai érsekek i. m. 162–175.

¹⁸⁷ Követségére lásd 1286. nov.: ÁÚO IX. 440–442. (RA II/2–3. 3419. sz.); 1291. aug. 16.: MES II. 293–295. (RA II/4. 3790. sz.)

¹⁸⁸ Követségére lásd 1291. (szept. 9. u.): ÁÚO X. 36–37. (RD 261. sz.)

alatt követségeket vezető Dénes győri¹⁸⁹ és Paschasius nyitrai püspökök¹⁹⁰ származásáról, tanulmányairól és esetleges kancelláriai működéséről nem rendelkezünk adatokkal.

Már utaltam arra, hogy az Árpádok követei között egyre gyakrabban tűnnek fel olyanok, akikre egy-egy terület szakértőjeként esett az uralkodók választása, s így több alkalommal is felbukkannak azonos célpontokon. Gergely győri püspök például az 1220–1230-as évek,¹⁹¹ míg Sixtus esztergomi olvasókanonok – akit, mint láttuk, nem előkelősége, hanem szakértelme tett alkalmassá a követi feladatokra – az 1260-as évek Itália-specialistájaként¹⁹² jelenik meg forrásainkban. Dénes győri püspök az 1270–1280-as években többször is megfordult a Német-római Császárságban,¹⁹³ míg Miskolc nembeli Panyit az Arany Hordába küldött követségek élén tüntette ki magát.¹⁹⁴

Természetesen olyan követek is akadtak, akiket az uralkodó több célponton is bevethetett: Péter győri püspök éppolyan otthonosan mozgott az Osztrák Hercegségben,¹⁹⁵ mint a Latin Császárságban,¹⁹⁶ míg Türje nembeli Fülöp dömösi prépost a Bajor Hercegségben és I. Vencel cseh királynál is járt,¹⁹⁷ mielőtt – immár zágrábi püspökként – Itáliában felkereste volna IV. Ince pápát és IV. Konrád német királyt.¹⁹⁸ A IV. Bélához közel álló, ám nem kifejezetten előkelő famíliából származó Szügyi Miklós szinte minden égtáj felé megfordult a király szolgálatában (Róma, Velence, Halicsi Fejedelemség, Bulgária), nyilvánvalóan a követségek kipróbált fegyveres kísérőjeként, s nem vezetőjeként.¹⁹⁹ III. András uralkodása alatt egy Pisa környékéről származó itáliai polgár, Paganello di Vicopisano tűnik

¹⁸⁹ Követségeire lásd (1275. jún. e.): CD V/2. 280–281.; 1279. jan. 1.: MNL OL DF 267 825., 267 826.; 1285. márc. 17.: Archiv des Katharinenspitals, Regensburg (a továbbiakban: AKR), Urkunden 132. sz., <https://www.monasterium.net/mom/DE-AKR/Urkunden/12850317/charter> (letöltés: 2024. jún. 11.).

¹⁹⁰ Követségére lásd 1288. máj. 13.: CD V/3. 417–418. (RA II/2–3. 3489. sz.)

¹⁹¹ 1227. febr. 9.: Listine I. 41–42. (RA I/1. 437. sz.); 1232. febr. 12.: VMHH I. 102–103.; 1239. jan. 13.: Examen 97. (RA I/2. 653. sz.); *Bácsatyai D.*: II. András követi i. m. 74–75.

¹⁹² 1264. máj. 10.: MES I. 500–501. (RA I/3. 1404. sz.); 1264. júl. 15.: VMHH I. 274.; 1270. nov. 5.: RCA VII. 69.; 1270. nov. 30.: RCA VII. 22.; 1270. dec. 27.: RCA VI. 163. (MDEA I. 30.)

¹⁹³ (1275. jún. e.): CD V/2. 280–281.; 1279. jan. 1.: MNL OL DF 267 825., 267 826.; 1285. márc. 17.: AKR, Urkunden 132. sz., <https://www.monasterium.net/mom/DE-AKR/Urkunden/12850317/charter> (letöltés: 2024. jún. 11.).

¹⁹⁴ 1263: *Győrffy György*: Adatok a románok XIII. századi történetéhez és a román állam kezdetéhez. *Történelmi Szemle* 7. (1964) 7.; 1265: HO VIII. 99–100 (RA II/1. 1842. sz.); 1268: HO VIII. 110–113. (RA II/1. 1884. sz.); 1270. dec. 10.: ÁÚO XII. 6–10. (RA II/1. 1994. sz.)

¹⁹⁵ Ann. Admont. 590–591.

¹⁹⁶ 1217: UBB I. 72–74. (RA I/1. 322. sz.)

¹⁹⁷ 1250. jún. 23.: RA I/2. 277–281. (926. sz.)

¹⁹⁸ 1257. márc. 4.: HO VII. 64–67. (RA I/3. 1137. sz.); 1267. júl. 20.: ÁÚO VIII. 162–167. (RA I/3. 1527. sz.)

¹⁹⁹ +1244. ápr. 22.: HO IV. 28–30. (RA I/2. 763. sz.) Oroszországi küldetésére lásd *Senga Toru*: Achilles alkancellár Halicsban 1246-ban. Adalék a magyar vice szó történetéhez. *Magyar Nyelv* 114. (2018) 44–58.

fel a magyar király nyugat-európai kapcsolatainak előmozdítójaként: az 1292. esztendő folyamán előbb I. Edvárd angol,²⁰⁰ majd II. Jakab aragóniai királynak²⁰¹ kézbesítette a Velencében nevelkedett uralkodó üzeneteit. A magyar király szolgálata azonban csak múltó epizódnak bizonyult Paganello karrierjében. A követi tevékenységét vállalkozásszerűen űző olasz előbb az aragóniai király közép-európai megbízottjaként bukkant fel – 1299-ben II. Jakabot képviselte Nassaui Adolf német király udvarában²⁰² –, majd Itáliába visszatérve az arezzóiak bízták meg, hogy ügyüket mozdítsa elő Habsburg Albert német királynál.²⁰³ III. András egyébként máskor is igénybe vette itáliaiak követi szolgálatait: a trevisói vagy tarvisiói Pietro Bonzano, aki a jelek szerint a magyar királynak támaszt nyújtó velencei família, a Morosini család bizalmasa volt, egy kisebb vagyonnal kelt útra Itáliába III. András megbízásából, hogy a pápai udvarban elérje Antal csanádi püspök áthelyezését az esztergomi székre.²⁰⁴ Nem kizárt egyébként, hogy Paganello ugyancsak a Morosinikkal ápolt kapcsolatai révén került szorosabb összeköttetésbe a magyar uralkodóval.

A szakértelem tehát kétségtelenül döntő körülménynek számított a követségek vezetőinek kiválasztásakor, még ha az úgynevezett ünnepélyes követségek esetében az előkelőség azonos súllyal esett is a latba. A hozzáértést és a tapasztalatot azonban a követségek nem vezető tagjai esetében is elvárták. Erről tanúskodnak azok a magyarországi adománylevelek, amelyek határközeli kedvezményezettjei nem a bárók, hanem a helyi nemesség (köztük olyan tekintélyes személyek, mint a szepesi Jordán ispán és veje Kunc),²⁰⁵ vagy éppen – igaz, az ismert esetek közül csak egyetlen egyszer – a várnépek²⁰⁶ közül kerültek ki, s amelyekben az uralkodó nemegyszer kötelező szolgálatként írta elő a követségekben való részvételt. Zsoldos Attila joggal hívta fel a figyelmet arra, hogy e személyek nem a követségek vezetői, hanem tolmácsai és útikalauzai – esetleg a szükséges helyismerettel rendelkező üzenetvivő futárok – lehettek. Szerinte a küldöttségek vezetői ekkor

²⁰⁰ 1292. jún. 23.: ÁÚO V. 69–70.; 1292. jún. 29.: CPR Edward I. II. 496. Paganello angliai utazására lásd *Bárany Attila*: Magyarország és Anglia az európai politikában az 1290-es években. In: Kultúra, művelődés, agrárium. Tanulmányok ifj. Barta János 80. születésnapjára. Szerk. Papp Klára et al. Debrecen 2020. 45–46.

²⁰¹ 1292. okt. 15.: Acta Aragonensia. Quellen zur Deutschen, Italienischen, Französischen, Spanischen, zur Kirchen- und Kulturgeschichte aus der Diplomatischen Korrespondenz Jaymes II. (1291–1327) I–III. Hrsg. Heinrich Finke. Berlin–Leipzig 1908–1922. (a továbbiakban: Acta Arag.) I. 233–234.; 1292. okt. 15.: ACA Cancillería, Reg. 93. 304^r

²⁰² *Miguel Angel Ochoa Brun*: Historia de la Diplomacia española I–III. Madrid 1990–1991. II. 107.

²⁰³ (1301–1302): Constitutiones et acta publica imperatorum et regum inde ab a. MCCXCVIII usque ad a. MCCCXIII. Ed. Iacobus Schwalm. (MGH Const. IV/1.) Hannoverae–Lipsiae. 1906. 88.

²⁰⁴ 1300. okt. 25.: ÁÚO V. 262–263.

²⁰⁵ 1256: CD IV/2. 380–382. (RA I/3. 1105. sz.); 1255: Hazai oklevéltár 1234–1536. Szerk. Nagy Imre – Deák Farkas – Nagy Gyula. Bp. 1879. 29–31. (RA I/2. 1061. sz.)

²⁰⁶ 1251: RA I/2. 296–297. (955. sz.); 1259. nov. 18.: ÁÚO VII. 505–506. (RA I/3. 1227. sz.)

is a bárók és a prelátusok közül kerültek ki, a bárók esetében azonban ennek nem maradt sok nyoma, mivel egyedül az uralkodó fegyveres szolgálata számított olyan érdemnek, amely illett az előkelő nagybirtokosok társadalmi állásához.²⁰⁷

Ez az álláspont véleményem szerint módosítandó, mégpedig két körülmény figyelembevételével. Az első körülményt a korszakból egyedülként rendelkezésre álló közel teljes, követjárásokra vonatkozó adatsor jelenti. Az Anjou-dinasztia már többször érintett nápolyi regisztrumaiból nagyon változatos kép bontakozik ki a magyar követségek vezetőinek társadalmi állásáról. 1269 és 1290 között szinte minden réteget megtalálunk: a világi rendet két báró – III. Guido²⁰⁸ (1273) és IV. Bertalan²⁰⁹ (1280) vegliai grófok – és két polgár (Zárai Mihály és Perchinus zágrábi *podestà*) képviseli,²¹⁰ míg a követségek egyházi vezetői között akad főpap (László tinini püspök),²¹¹ két káptalani javadalomviselő (Nikodém kemléki és Sixtus esztergomi főesperesek),²¹² három kanonok- illetve lovagrendi vezető (János glogoncai prépost, a johannita Pontius de Fay és a templomos Robertus de Rupe/Gudde),²¹³ valamint három szerzetes is (a domonkos János és Domokos, valamint a ciszterci János).²¹⁴ Csupán két olyan esetről tudunk tehát, amikor az Anjou-udvarba bárókat küldött a magyar uralkodó, ami az ismert alkalmaknak csupán egyötödét teszi ki. Ha ehhez hozzátesszük azt az egyetlen követjárást is, amikor a magyar küldöttséget püspök vezette, a főpapok és bárók együttes aránya akkor is csak a harmada a Nápoly-szicíliai Királyságba küldött követségek ismert vezetőinek; igaz, a mérték a kétharmadot is eléri, ha a kanonok- és lovagrendi vezetőket is ideszámítjuk.

Hasonló képet kapunk, ha az Árpád-kori magyar követségek összes ismert vezetőjének (132 fő) társadalmi megoszlását vizsgáljuk. A világi előkelők (23%), a főpapok (20%), a rendi vezetők (9%), valamint a prépostok és kancelláriai vezetők (20%) aránya meghaladja ugyan az ismert esetek kétharmadát, nem jelentéktelen azonban az a 27% sem, amely az egyházi középrétegből (főesperesek,

²⁰⁷ Zsoldos A.: Árpádok követői i. m. 710–713.

²⁰⁸ 1273. dec. 6.: RCA XI. 120.; 1273. dec. 9.: RCA XI 132. (MDEA I. 37.)

²⁰⁹ 1280. ápr. 26.: RCA XXIII. 46.; 1280. ápr. 28.: RCA XXIII. 47. (MDEA I. 122–123., hibásan 1295-nél!)

²¹⁰ 1269. jún. 23.: RCA I. 283. (MDEA I. 3.); 1278. máj. 26.: RCA XVIII. 162.; 1278. jún. 14.: RCA XVIII. 41. (MDEA I. 56–57.)

²¹¹ 1272. jún. 22.: RCA VIII. 201.

²¹² 1270. szept. 18.: RCA VI. 27. (MDEA I. 40–41.); 1270. nov. 1.: Syllabus membranarum ad regiae Siclae archivum pertinentium I. Neapoli 1824. 79. (kivonata hibás dátummal: ÁÚO VIII. 351.); 1270. nov. 5.: RCA VII. 69.; 1270. nov. 30.: RCA VII. 22.; 1270. dec. 27.: RCA VI. 163. (MDEA I. 30.)

²¹³ 1269. szept. 9.: RCA V. 134. (MDEA I. 4.); 1276. márc. 5./ápr. 15.: RCA XIV. 26. (MDEA I. 39.); 1280. aug. 28.: RCA XXIII. 56–57. (MDEA I. 126–127., hibásan 1295-nél!); 1280. aug. 30.: RCA XXIII. 57. (MDEA I. 127., hibásan 1295-nél!)

²¹⁴ 1269. jún. 23.: RCA I. 283. (MDEA I. 3.); 1276. okt. 17.: RCA XV. 28. (MDEA I. 98.)

királyi klerikusok, kancelláriai jegyzők: 17%), a nem vezető beosztású szervezetekből (5%) és a polgárokból (5%) áll össze.

A két adatsor egyaránt cáfolja tehát azt a feltételezést, hogy a követségek élén minden esetben bárók és főpapok álltak volna. Az természetesen vitathatatlan, hogy az ünnepélyes delegációk élén gyakran találkozunk prelátusokkal (püspökökkel és prépostokkal), alkalmasint pedig világi előkelőkkel is; a királyi tanács vezető világi méltóságviselői és az érsekek azonban, mint fentebb már láthattuk, szinte kizárólag azokon a fegyverszüneti és béketárgyalásokon jutottak diplomáciai szerephez, amelyeket az országhatáron vagy a Magyar Királyság belsejében rendeztek meg.

Mindez a szakértelem jelentőségére hívja fel a figyelmet; míg a vegliai grófokat vagy László tinini püspököt bizonyára a célpont közelségéből adódó hely- és nyelvismeretük miatt találták alkalmasnak a fontosabb itáliai követjárások vezetésére, addig ez a jártasság az országos méltóságviselők esetében jobbára hiányzott. Ha mégis rendelkeztek vele – itt elsősorban a főpapokra, különösen az érsekekre kell gondolnunk – akkor az ország kormányzatában vállalt nélkülözhetetlen feladataik gátolták meg, hogy az uralkodó hosszadalmas és körülményes külföldi követségek vezetését bízva rájuk.

Az adatsorok összehasonlítása természetesen ráirányítja a figyelmet az Anjou-regisztrumok reprezentativitásának korlátaira is. Feltűnő ugyanis, hogy e forráscsoportban a magyar király követei között alig tűnnek fel a főpapok, s teljesen hiányoznak a követségekben máskor oly sokszor résztvevő káptalani prépostok és kancelláriai vezetők – bár éppenséggel nem zárhatjuk ki, hogy a Magyarországi Máriát Nápolyba kísérő, majd Anjou Izabellát Magyarországra hozó magyar küldöttség élén Ákos nembeli Ákos budai prépost állhatott,²¹⁵ ám a regisztrumok sajnos éppen e követséget illetően burkolóznak makacs hallgatásba.

Másik megjegyzésem a hazai adománylevelek *narratió*inak megítéléséhez kapcsolódik, tudniillik ahhoz az állításhoz, hogy az ország világi előkelői a követi szolgálatokkal szemben kizárólag a hadi érdekeket találták – az Aranybullában olvasható megfogalmazás szerint – „igaz szolgálatnak” (*iustum servitium*), azaz arra méltónak, hogy azokat adománylevelekben örökítsék meg.²¹⁶ Véleményem szerint azonban csak akkor állíthatnánk ilyen, ha bőséggel állnának rendelkezésre olyan oklevelek, amelyek elbeszélő részei bizonyíthatóan elhallgatják az előkelő adományos korábbi, követségekben teljesített szolgálatait. Ez a gyanú azonban csak két báróval kapcsolatban merülhet fel. Az egyik Rátót

²¹⁵ *Mályusz Elemér*: Az V. István-kori gesta. Értekezések a történeti tudományok köréből. (Új sorozat 58.) Bp. 1971. 27–28.

²¹⁶ *Zsoldos A.*: Árpádok követei i. m. 712–713.

nembeli Roland egykori nádor, aki 1270-ben kapott adományt V. Istvántól,²¹⁷ az oklevél azonban egy szóval sem említi Roland részvételét az 1254. évi budai béketárgyalásokban,²¹⁸ mint ahogy azt sem, hogy az elvesztett morvamezei csata (1260) után IV. Béla az ő közvetítésével kért fegyverszünetet II. Ottokár cseh király Pozsony melletti táborában.²¹⁹ A két országhatáron belüli küldetés azonban nem igényelt különösebb anyagi áldozatot, s Rolandnak egyik esetben sem kellett kockára tennie testi épségét; arról nem is beszélve, hogy a vesztes ütközetet követő diplomáciai misszióknak aligha volt helye az adományos dicsőségét zengő oklevélben. A másik személy Aba nembeli Amadé, akit III. András 1290-ben tüntetett ki bizalmával,²²⁰ megerősítve közelmúltban elhunyt elődje egyébként ismeretlen adománylevelét, amelyben IV. László elismerte Amadénak a második tatárjárás (1285 eleje) idején tett katonai szolgálatait. Mivel III. András megerősítő oklevele nem ejt szót Amadé más forrásból ismert, 1285 nyarára keltezhető lengyelországi követjárásáról,²²¹ ezért Zsoldos Attila a dokumentumot bizonyítéknak tekinti arra nézve, hogy a külföldi követjárást nem tartották „igaz szolgáltnak”, azaz a világiakat birtokadományra érdemesítő cselekedetnek.²²² A tudatos elhallgatás azonban nem bizonyítható: könnyen lehet ugyanis, hogy IV. László elvesztett adománylevele a tatárveszély elmúltja után, de még Amadé lengyelországi utazása előtt keletkezett.

Ezzel szemben maradtak fenn olyan oklevelek, amelyek olyan világi előkelők követi szolgálatait méltatják, akik a társadalom bárói rétegéhez számíthatók, még ha nem is tartoztak az ország első méltóságviselői közé, s alkalmasint pályájuk elején jártak a szóban forgó adományok idején. Az említett érdemek hol kizárólagosan (Miskolc nembeli Panyit, Forrói Csete fia Aladár),²²³ hol az

²¹⁷ 1270. jún. 13.: CDCr V. 546–549. (RA II/1. 1928. sz.)

²¹⁸ 1254. ápr. 3.: CDERB V/1. 59–60.

²¹⁹ Steir. Reimchron. 7615–7620. sor (Stájer rímes krónika i. m. 121–122.)

²²⁰ 1290: ÁÚO XII. 496–498. (RA II/4. 3686. sz.)

²²¹ (1285. jún. 7.): A zichi és vásonekeői gróf Zichy család idősb ágának okmánytára I–XII. Szerk. Nagy Iván et al. Bp. 1871–1931. (a továbbiakban: Zichy) I. 81–82. Keltére lásd *Kállay Ubul*: Új adatok keltezetlen oklevelek időpontjának meghatározásához. Századok 47. (1913) 123–125.

²²² „Szembetűnő az a tartózkodás, amellyel az előkelők számára kiállított oklevelek a követségekben szerzett érdemek tárgyalása, vagy akár csak pusztán említése iránt viseltek: a jelenség magyarázatát magam abban a XIII. század folyamán mind erőteljesebben kikristályosodó magyarországi felfogásban látom, mely „valódi» – s így az előkelő nagybirtokosok társadalmi státusához egyedül illő – érdemnek a király fegyveres szolgálatát tekintette.” – *Zsoldos A.*: Árpádok követei i. m. 712–713. A tézist kifejítő tanulmányában azonban a szerző az „igaz szolgálat” és a fegyveres szolgálat azonosságát nemcsak a nagybirtokosok, hanem a nemesség egészére érvényesnek tekinti (*Zsoldos Attila*: „Igaz szolgálattal szerzett birtok.” In.: „Múltunk építőkövei...” Szerk. Csurgai Horváth József – Kovács Eleonóra. Székesfehérvár 2001. 73–83.), noha nemcsak esetében, mint alább látni fogjuk, gyakran találkozunk a követségekben tanúsított érdemek megjutalmazásával. A kérdés így nyitva marad: az előkelő nagybirtokosok esetében – a nemességgel szemben – miért tartották alábbvalónak a követi, mint a fegyveres szolgálatot?

²²³ 1263: *Győrffy G.*: Románok i. m. 7.; 1262 (vége): ÁÚO VIII. 33–34. (RA II/1. 1792. sz.)

adományos haditetteivel egyesén jelennek meg (Locsmánda Bertold és Frank,²²⁴ Aragóniai Bertrand és Simon,²²⁵ Osl nembeli Herbort,²²⁶ Baksa nembeli Sávári Sós György²²⁷). Hasonló képet kapunk, ha a vizsgálódást kiterjesztjük arra a 19 kisebb-nagyobb jelentőségű és vagyonú nemesre is, akik ugyancsak igényt tartottak arra, hogy „igaz szolgálat” révén nyerjenek birtokadományt az uralkodótól,²²⁸ szolgálataik felsorolásában azonban – nem ritkán egyedüli érdemként – követségeikben való szerepvállalásuk is helyet kapott. 13 esetben kizárólag a külhoni diplomáciai küldetéseikben nyújtott szolgálatokat emlegetik az adománylevelek a királyi kegy okaként,²²⁹ s mindössze hat alkalommal kerül elő más típusú érdem: ebből három a tatárjárás idején Dalmáciába menekült IV. Béla és családja iránt tanúsított hűségre vonatkozik,²³⁰ s ugyancsak három oklevél említ csatatéren véghezvitt hőstetteket.²³¹ Mindez arra utal, hogy az egykorú köznévelkedés minden olyan cselekedetet adományra méltónak talált, ami az adományos hűségét bizonyította; az „igaz szolgálat” tehát a harctéri mellett éppúgy vonatkozhatott a követi feladatok végrehajtására. Azon nem kell csodálkoznunk, hogy a szolgálat megszokványosabb és legtermészetesebb útja a király háborúiban történő érdemszerzés volt, s a követségeikben való részvétel lehetősége csak jóval kevesebbeknek adatott meg; a külföldi követi szolgálatot azonban nem tartották alábbvalónak a harctéri hőstetteknél.

²²⁴ 1230: ÁÚO VI. 485–486. (RA I/1. 593. sz.); 1234: ÁÚO VI. 550–552. (RA I/1. 528. sz.)

²²⁵ 1243. jan. 24.: CD IV/1. 272–273. (RA I/2. 731. sz.); 1243. jan. 24.: UBB I. 205–206. (RA I/2. 732. sz.)

²²⁶ 1248. máj. 1.: ÁÚO VII. 262–265. (RA I/2. 882. sz.)

²²⁷ 1291. aug. 28.: CD VI/1. 123–125. (RA II/4. 3804. sz.)

²²⁸ *Zsoldos A.*: Igaz szolgálattal szerzett birtok i. m. 73–83.

²²⁹ János fia Hector, 1214: *Érszegi G.*: Eine neue Quelle i. m. 91–97. (MNL OL DL 91 934.); Dávid fia Macov, 1247. okt. 3.: CDES II. 179. (RA I/2. 863. sz.); Sebesi Akadás fia Vince, 1252. aug. 20.: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I–VII. Bearb. von Franz Zimmermann, Carl Werner et al. Hermanstadt–Köln–Wien–București 1892–1991. I. 78–79. (RA I/2. 977. sz.); Zalai András, 1254. aug. 31.: CD IV/2. 234–235. (RA I/2. 1014. sz.); Kunc ispán, 1255: Hazai Oklevéltár i. m. 29–31. (RA I/2. 1061. sz.); Jordán ispán, 1256: CD IV/2. 380–382. (RA I/3. 1105. sz.); Pucina fia Chech, 1259: CDCr V. 148–150. (RD 53. sz.); Olasz Tivan és Tódor, +1273: ÁÚO IX. 29–31. (RA II/2–3. 2438. sz.); Liptói Marcell és Sibur fiai, 1278: *Thuránszky László*: A thurapataki és komjathnai Thuránszky család. Adalékok Zemplén vármegye történetéhez 20. (1914) 350–352. (RA II/2–3. 2904. sz.); Liptói Ipochné és Leusták, 1285. okt. 1.: RA II/2–3. 362–363. (3392. sz.); Szörcsöki Illés, 1294. szept. 25.: Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez I–II. Bp. 1919. I. 24–25. (RA II/4. 3991. sz.); Lamperg ispán, 1298. márc. 29.: UBB II. 314. (RA II/4. 4176. sz.); Ákos nembeli Aladár, +1260: MNL OL DF 266 170.

²³⁰ Sziügyi Miklós, +1244. ápr. 22.: HO IV. 28–30. (RA I/2. 763. sz.); Rád nembeli nemesek, 1250. nov. 21.: CDCr IV. 433–436. (RA I/2. 936. sz.); Ludány nembeli Vitk, 1246: CDES II. 157–158. (*Halász Éva – Piti Ferenc*: Az Erdődy család bécsi levéltárának középkori oklevélregesztái 1001–1387. Bp. 2019. [a továbbiakban: Erdődy] 14. sz.)

²³¹ Kutasi Fábrián és Vince, 1231: Zala I. 6–7. (RA I/1. 480. sz.); Rakonoki nemesek, 1245. dec. 12.: CDCr IV. 284–286. (RA I/2. 823. sz.); Vecsei Bertalan, 1268: RD 58. (72. sz.)

Összegzés

Milyen tanulságokat vonhatunk le az Árpád-házi uralkodók által indított követségekre és azok résztvevőire vonatkozóan? Mindenekelőtt le kell szögeznünk, hogy a vizsgálat eredményeit sajátos korlátok közé szorítja az egyenetlen forrásanyag torzító hatása. A követjárások ideális kútfői, a kimenő parancsleveleket rendszeresen regisztráló kancelláriai főkönyvek a Magyar Királysággal intenzív kapcsolatot ápoló országok közül csak a Nápoly-szicíliai Királyságból állnak rendelkezésre. Az elbeszélő forrásokból, politikai levélváltásokból, hazai oklevél-*narratió*kából megismerhető kép így szükségszerűen torz, hiszen az Anjouk uralta Nápollyal – kisebb mértékben pedig a pápásággal – összevetve az Árpádok legfontosabb partnereihez, a szomszédos országokba küldött követségekről alig derül ki belőlük valami. Realisabb kép bontakozik ki a magyar királyi követek céljairól, amelyek között nemcsak a konfliktuskezelés és a barátság magától értetődő cselekményei azonosíthatók (fegyverszüneti és béketárgyalások, eljegyzések és szövetségi megállapodások előkészítése), hanem például fejedelmi találkozók megszervezése vagy a dinasztia elhunyt tagjainak hazaszállítása is. Sajnos jóval kevesebb információt találunk a követségek összetételére, az utazás költségeire és a követek itineráriumára; ez utóbbi megismerésére főleg az Árpádok itáliai követei esetében nyílik lehetőségünk.

A 11–12. században forrásaink gyakran hangsúlyozzák, hogy az uralkodó szándékainak komolyságát a követek előkelősége fejezi ki. Láthattuk, hogy I. Roger szicíliai gróf miként kért magasabb rangú követeket Könyves Kálmántól, hogy meggyőződjön a magyar uralkodó házassági terveinek komolyságáról, s miként kényszerült magyarázkodásra II. Géza, amiért egyelőre nem küldhetett VII. Lajos udvarába kellően előkelő követet, akinek felhatalmazása lehetett volna a két dinasztia közti – I. (Barbarossa) Frigyes ellen irányuló – szövetség megkötésére. Előkelő küldöttekből álló „ünnepélyes követségekkel” természetesen a 13. században is találkozunk.

A magyar királyok követei között – a hazai klérus soraihoz hasonlóan – egészen II. András haláláig nagy arányban találunk olyanokat, akik nem a Magyar Királyságban születtek. Nyelvtudásuk és tapasztalataik (röviden szakértelmük) kézenfekvővé tette, hogy az uralkodók őket szemelték ki külföldi ügyeik intézésére, kettős identitásuk azonban (például II. Géza toszkán diplomatája, Gentilis későbbi agrigentói püspök esetében) a megbízó iránti hűség megingásához vezethetett. Ezért is jelentős, hogy IV. Béla és V. István diplomáciai megbízásait egy immár szinte kizárólag hazaiakból álló, külföldi egyetemeken pallérozott „diplomatakar” intézte. E királyi udvarhoz tartozó, préposti javadalmakat viselő klerikusgárda előkelőbb tagjait karrierjük későbbi szakaszában püspöki és érseki

székek várták, soraikban azonban immár arra is látunk példát – Sixtus esztergomi olvasókanonok esetében –, hogy az alacsony származást felülírta a szakértelem. Az idők változását jelezte, hogy a 13. század utolsó évtizedeiben egyre többször tűnnek fel az uralkodói család által delegált követségek vezetői és tagjai között vallon és itáliai származású polgárok, akiket ugyancsak szakértelmük (külföldi tapasztalataik, helyismeretük), nem utolsósorban pedig a hosszú utazás finanszírozását biztosító vagyonuk tett ideális jelöltté. Különleges Paganello di Vicopisano esete, aki egyfajta követ-vállalkozóként állt III. András, valamint más európai fejedelmek és itáliai *communák* szolgálatába.

A követségek alacsonyabb státuszú résztvevőiről (fegyveres kísérők, tolmácsok, kalauzok) a hazai adománylevelek *narratiói* szolgálnak bővebb felvilágosítással, a külföldi követi szolgálatok azonban feltűnően hiányoznak az országos méltóságokat viselő bárók okleveleinek elbeszélő részeiből. Ugyanakkor a világi előkelők méltóságokat jellemzően nem viselő rétegében találkozunk az adományos követi szolgálatainak méltatásával. Az országos méltóságviselők esetében e hiánynak nem az az oka, hogy náluk a királyi adományok méltányos jogcímének kizárólag az uralkodó fegyveres szolgálatát tekintették. A jelenség magyarázata sokkal inkább az lehet, hogy az ország első világi és egyházi méltóságviselőit az uralkodók csak a legkritikább esetben nélkülözhatték, így a kockázatos és hosszú külföldi missziókban jellemzően nem vettek részt. Kivételt jelentettek a fegyverszüneti és béketárgyalások, amelyek általában nem jártak az országhatár átlépésével, ugyanakkor kívánatos volt az országos méltóságviselők jelenléte, mivel jóváhagyásuk garantálta a létrejövő szerződés betartását.

Függelék

Árpád-házi uralkodók és családtagjaik által indított követségek,
amelyek résztvevőiről adatok állnak rendelkezésünkre

- 1) **1007. november 1. körül**
A magyarok Anastasius nevű érseke vélhetően I. (Szent) István követeként részt vesz a II. Henrik német-római császár által elnökölt frankfurti zsinaton. – 1007. nov. 1.: DHA I. 42–43.
- 2) **1044. május körül**
Aba Sámuel magyar király követei, Zudnicho *dux* és Nanno írnok III. Henrik német király udvarában megkísérlik lebeszélni vendéglátójukat a Magyar Királyság elleni támadásról. – Avent. Ann. Boior. II. 52. (Catalogus Fontium Historiae Hungaricae I–III. Ed. Albinus Franciscus Gombos. Budapestini 1937–1938. [a továbbiakban: CFH] I. 363.)
- 3) **1046–1074 között**
Győr nembeli Ernest/Pat *comes* I. András és Salamon magyar királyok követeként a Német Királyságban jár. – Chron. comp. saec. XIV. 297–298.
- 4) **1050–1051**
György kalocsai érsek IX. Leó pápa környezetében tartózkodik valószínűleg I. András magyar király követeként. – Miracula Sancti Gerardi episcopi Tullensis. In: Thesaurus novus anecdotorum III. Ed. Edmundus Martene – Ursinus Durand. Lutetiae Parisiorum 1717. 1084–1085. (CFH II. 1641.); 1051. jan. 11.: DHA I. 138–139.
- 5) **1091 első fele**
Sorinus *miles* és I. (Szent) László névtelen klerikusai kézbesítik a magyar király levelét Oderisius Monte Cassino-i apátnak, majd felkeresik II. Orbán pápát is. – (1091 első fele): DHA I. 271–272.
- 6) **1095 első fele**
I. (Szent) László Marcell prépostot és Péter *comest* küldi Lengyelországba, hogy visszahívja unokaöccsét, Kálmán herceget. – Chron. comp. saec. XIV. 419–420.

- 7) **1096**
Könyves Kálmán magyar király Arduin püspököt és Tamás *comest* küldi I. Roger szicíliai gróf udvarába, hogy megkérjék a gróf leányának kezét. – Gaufr. Malater. De rebus gest. 102–103. (CFH II. 976–977.)
- 8) **1108. szeptember**
Könyves Kálmán követei, Perész ispán és Simon jelen vannak az I. (Komnénosz) Alexiosz bizánci császár és Boemund tarantói és antiochiai normann fejedelem közti devoli (deaboliszi) békeszerződés aláírásánál. – 1108. szept.: Anne Comnène: Alexiade (Règne de l'Empereur Alexis I Comnène 1081–1118) I–III. Texte établi et traduit par Bernard Leib. Paris 1937–1945. III. 125–139. (ÁMTBF 106–107.)
- 9) **1134 eleje–április**
Péter erdélyi vagy veszprémi püspök II. (Vak) Béla magyar király megbízásából I. (Přemysl) Soběslav cseh fejedelemnél jár, majd az utóbbival közösen felkeresik III. Lotár német-római császár altenburgi udvarát, hogy a magyar uralkodó ajándékai révén rávegyék a trónkövetelő Borisz támogatásának felüggesztésére. – Cont. can. Wissegr. 139. (CFH I. 442.)
- 10) **1137 első fele**
II. (Vak) Béla megbízásából Fulbert püspök a Bizánci Birodalomban jár, hogy hazahozza a magyar király apja, Álmos herceg földi maradványait. – Chron. comp. saec. XIV. 443.; az időpontra lásd Cont. can. Wissegr. 143. (CFH I. 443.)
- 11) **1151–1154 között**
II. Géza magyar király követe, Adalbert II. Roger szicíliai király udvarába indul. (1151–1154 tavasza között): – PRT I. 602–603. (RA I/1. 83. sz.)
- 12) **1154–1156 nyara között**
II. Géza kancellárja, Gentilis II. Vilmos szicíliai király udvarában képviseli a magyar uralkodót. – Libell. de succ. pont. Agrigent. 148–149.
- 13) **1158. január**
II. Géza követei, Gervasius győri püspök és Henrik *comes* I. (Barbarossa) Frigyes regensburgi udvarában tartózkodnak, hogy lebeszéljék a trónkövetelő István herceg támogatásáról. – Otto Frising. Gesta Frid. I. 181–183. (CFH III. 1770–1771.)

- 14) **1159 tavasza**
II. Géza követei, Primogenitus és Máté mesterek I. (Barbarossa) Frigyes itáliai udvarában katonai segítséget ajánlanak a lombard városok ellen. – Otto Frising. Gesta Frid. I. 267. (CFH III. 1772–1773).
- 15) **1161 előtt**
II. Géza követe, Wofh[er?] comes Eberhard salzburgi érsek udvarában tárgyal a Magyar Királyság és az érsek közötti békéről. – Die Admonter Briefsammlung nebst ergänzenden Briefen. Hrsg. Günther Hödl – Peter Classen. (MGH Briefe d. dt. Kaiserzeit VI.) München 1983. 136–137.
- 16) **1161–1162. május 31. között**
II. Géza Osbert nevű familiárisát küldi VII. Lajos francia király udvarába az I. (Barbarossa) Frigyes elleni szövetség tárgyában. – (1161–1162. május között): CD II. 163. (RA I/1. 95. sz.)
- 17) **1166**
I. (Barbarossa) Frigyes császár Bizánci Birodalomba küldött követe, II. (Jasomirgott) Henrik osztrák herceg a magyar király, III. István fegyverszüneti kérélmét is közvetíti a Szófiában tartózkodó I. (Komnénosz) Manuél császárnak. – Ioannis Cinnami Epitome rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum. Ed. Augustus Meineke. Bonnae 1836. 259–261. (ÁMTBF 238–240.)
- 18) **1176 ősze**
III. Béla király követe, Dénes comes Itáliában részt vesz a következő évi nyári velencei békekongresszus előkészítésében. – (1176. nov.): Die Tegernseer Briefsammlung des 12. Jahrhunderts. Hrsg. Helmut Plechl. (MGH Briefe d. dt. Kaiserzeit VIII.) Hannover 2002. 66–67. (CFH I. 459.)
- 19) **1177. július 24. körül**
III. Béla király Kozma pécsi prépost révén képviselteti magát I. (Barbarossa) Frigyes császár és III. Sándor pápa velencei megbékélésén. – Marin. Sanud. Vite 447. (CFH II. 1552.)
- 20) **1188–1189 fordulója**
III. Béla a német-római császár, I. (Barbarossa) Frigyes klerikusa, Eberhard révén kéri vejét, II. (Angelosz) Izsák bizánci császárt, hogy béküljön meg Frigyessel. – Hist. exp. Fr. 53., 61. (CFH I. 296.)

- 21) **1202 ősze**
Imre király egy C *siglával* jelölt főesperest és a pilisi apátot küldi követségbe III. Ince pápához, hogy haladékat kérjen keresztes fogadalma teljesítésére. – 1202. nov. 8.: Reg. Inn. III. V. 204–205. (CD II. 393–394.)
- 22) **1202–1203 fordulója**
Imre király R. kalocsai prépostot küldi III. Ince udvarába, hogy tiltakozzon, amiért a keresztesek elfoglalták Zára városát. – (1203. ápr. 15. k.): Examen 78. (RA I/1. 209. sz.)
- 23) **1204. nyár vége**
Imre király követe, E. *miles* III. Ince udvarába érkezik a magyar uralkodó levelével, amelyben öt legfőbb sérelmét tárta a Szentatya elé. – 1204. szept. 15.: Reg. Inn. III. VII. 202–208. (CD III/1. 435–443.)
- 24) **1204. november**
Imre király követei, P. *magister*, egy névtelen pozsonyi prépost és egy ugyancsak ismeretlen kilétű zirci apát III. Ince udvarába érkezik, hogy elnyerjék a pápa jóváhagyását János kalocsai érsek áthelyezéséhez az esztergomi érseki székhelybe. – 1204. nov. 22.: Reg. Inn. III. VII. 202–208. (MES I. 175–177.)
- 25) **1205. május 29. előtt**
András herceg Zala megyei hívei, Kutasi Fábían és Vince külföldi követségekben szolgálgják urukat. – 1231: Zala I. 6–7. (RA I/1. 480. sz.)
- 26) **1205. május**
II. András Péter győri püspököt küldi Bécsbe, hogy unokaöccse, III. László holttestét Székesfehérvárra hozza. – Ann. Admont. 590–591. (CFH I. 752.)
- 27) **1205–1208 között**
II. András követe, Adolf szepesi prépost a német trónért vetélkedő Sváb Fülöp udvarában jár. – 1209: CDES I. 122–123. (RA I/1. 243. sz.)
- 28) **1205–1209 között**
II. András követe, Adolf szepesi prépost a német trónért vetélkedő Braunschweigi Ottó udvarában jár. – 1209: CDES I. 122–123. (RA I/1. 243. sz.)
- 29) **1205–1209 között**
II. András követe, Adolf szepesi prépost felkeresi III. Ince pápa udvarát. – 1209: CDES I. 122–123. (RA I/1. 243. sz.)

- 30) **1211**
II. András Turingiába küldi legidősebb leányát, Erzsébetet. Kíséretében tartózkodik Locsmándi Bertold és felesége is. – 1230: ÁÚO VI. 485–486. (RA I/1. 593. sz.)
- 31) **1211–1212 tele**
Róbert veszprémi püspök II. András megbízásából III. Ince udvarába viszi János esztergomi és Bertold kalocsai érsek megegyezését a királykoronázás jogáról. – 1212. febr. 12.: Reg. Inn. III. XIV. 243–248. (MREV I. 20–23.)
- 32) **1213. február 4.**
II. András követe, Henricus Anglicus a Yorkshire-ben tartózkodó Földnélküli János angol király kíséretében tűnik fel. – 1213. febr. 4: Selected documents 253.
- 33) **1213. október 14.**
II. András követe, Rajnáld váradi prépost Angliában tartózkodik, vélhetően azért, hogy megkérje az angol király leányát II. András legidősebb fia, Béla herceg számára. Vélhetően ekkor járt a szigeten a magyar király *sénéchalja* is. – 1213. okt. 14.: Rotuli litterarum clausarum in Turri Londinensi asservati I–II. Ed. Thomas Duffus Hardy. London 1833–1844. I. 153.; Winchester, Hampshire Record Office, Ms. Eccl. II. 159272. (Winchester Bishopric Pipe Roll 1213–1214, 11 M 59/B1/4.) membr. 4.
- 34) **1214**
II. András követe, Tamás fehérvári prépost és kancellár – János fia Hector társaságában – a Magyar Királyságba hozza Béla herceg jegyesét, Boril bolgár cár leányát. – 1214: *Érszegi G.*: Eine neue Quelle i. m. 91–97. (MNL OL DL 91 934.)
- 35) **1215 tavasza**
II. András követei, Péter győri püspök és Locsmándi Frank *comes* Konstantinápolyba utaznak, hogy a Magyar Királyságba kísérik az uralkodó jövendőbelijét, Courtenay Jolántát. A kíséret tagja Orosz zalai várjobbágy is. – 1217: UBB I. 72–74. (RA I/1. 322. sz.); 1234: ÁÚO VI. 550–552. (RA I/1. 528. sz.); 1217: ÁÚO XI. 141–142. (RA I/1. 336. sz.)
- 36) **1217. május 14. előtt**
II. András követei, Fauconi Péter johannita rendmester és Sándor erdélyi prépost Velencében tárgyalnak a királyt és seregét a Szentföldre szállító hajók

bérleti díjáról, Zára hovatartozásáról és a két állam közti kereskedelmi szerződésről. – (1217): Listine I. 29–31. (RA I/1. 327. sz.)

37) **1216–1217 fordulója**

II. András D. főesperest küldi III. Honorius pápa udvarába, hogy a Szentatya mentse fel keresztes fogadalmuk alól azokat, akikre hadjárata idejére rá akarja bízni a trónörökös gyámságát. – 1217. febr. 25.: VMHH I. 5.

38) **1218–1219 fordulója**

II. András egy E *siglával* jelölt fehérvári főesperest és Lád nembeli Bulcsú győri prépostot küldi III. Honorius pápa udvarába, hogy a Szentatyát tájékoztassák a keresztes hadjáratból való visszatérése idején létesített dinasztikus kapcsolatokról. – (1219. márc. 5. e.): VMHH I. 20–21. (RA I/1. 335. sz.)

39) **1219 nyara**

II. András követei, egy névtelen garamszentbenedeki apát és Cena mester királyi jegyző uruk nevében szövetséget kötnek Fehér Leszek krakkói fejedelmével. – 1221. márc. 11.: MES I. 227.; 1222: *Szentpétery Imre*: Notariusi működés említése II. András udvarában. Turul 42. (1928) 124–125.

40) **1220–1221 fordulója**

II. András ismeretlen nevű szentszéki követei, a fehérvári főesperes és a pilisi ciszterci apát III. Honorius pápa udvarába indulnak. – 1221. febr. 13.: VMSM I. 71–72.

41) **1223 tavasza**

II. András egy G *siglával* jelölt mestert, egy D monogramú kamarást és Róbert veszprémi püspököt küldi III. Honorius pápa udvarába, hogy hazahívják Gottfried aradi prépostot. – 1223. ápr. 11: VMHH I. 39–40.; 1223. ápr. 11: VMHH I. 40.

42) **1224 vége**

II. András szentszéki követe, Florentius aradi őrkanonok arról tájékoztatja III. Honorius pápát, hogy az esztergomi prépost súlyosan megsértette az uralkodót. – 1224. dec. 4.: VMHH I. 52.

43) **1225. szeptember 4. előtt**

Giovanni Capucci szentszéki ügyekben képviseli II. András magyar királyt. – 1225. szept. 4.: VMHH I. 62.

- 44) **1225 tavasza**
Uros pannonhalmi apát II. András megbízásából Ubaldus esztergom-szenttamási prépost, Ferminus egri főesperes és Attianus esztergomi kanonok társaságában az esztergomi érseki szék betöltéséről tárgyal III. Honorius pápa udvarában. – 1225. ápr.: *Solymosi L.*: Uros és követtársai i. m. 277–279.
- 45) **1225. június 6. körül**
II. András követe, Jakab nyitrai püspök a magyar király nevében Grazban békét köt VI. Lipót osztrák herceggel. – 1225. jún. 6.: UBB I. 101–102.
- 46) **1227. február 9.**
II. András követe, Gergely győri püspök Velencében tartózkodik, hogy intézkedjen a városállam kereskedőinek kártalanítása felől. – 1227. febr. 9.: Listine I. 41–42. (RA I/1. 437. sz.)
- 47) **1227**
Zakariás fia Henc II. András megbízásából II. (Aszen) Iván bolgár cár udvarában jár. – 1227: ÁÚO VI. 446.
- 48) **1228 eleje**
II. András Pania *comest* küldi Tübingiába, hogy hazahívja leányát, a megözvegyült Erzsébetet. – Der sog. Libellus de dictis quatuor ancillarum s. Elisabeth confectus. Ed. Albert Huyskens. Kempten–München 1911. 67.
- 49) **1232 nyár**
II. András Ampod fia Dénes nádort, Aragóniai Simon győri ispánt és Buissoni Rembaldus johannita rendmestert küldi IX. Gergely pápa udvarába, hogy tiltakozzanak a Magyar Királyságra kimondott *interdictum* miatt. – 1232. máj. 16.: VMHH I. 104. (RA I/1. 485. sz.)
- 50) **1234. február 20.**
II. András követei, Bertalan pécsi püspök és Aragóniai Bertrand az Aragóniai Királyságban tárgyalnak Magyarországi Jolánta és II. (Hódító) Jakab eljegyzéséről. – 1234. febr. 20.: *Thallóczy L.*: Árpádházi Jolán i. m. 578–579.
- 51) **1235 nyara**
II. András követe, Bertalan pécsi püspök Aragóniába kíséri II. András király leányát, Jolántát. – *Zurita J.*: Indices i. m. 115.

- 52) **1236–1239. október között**
Tomaj nembeli Dénes nádor IV. Béla szolgálatában az Alpokon túl, azaz Itáliában jár. 1239: HO VI. 37. (RA I/2. 661. sz.) A nádor küldetése nem annyira diplomáciai, mint inkább katonai természetű lehetett: ő állhatott annak a magyar csapatnak az élén, amelyet II. Frigyes császár kért IV. Bélától 1238 tavaszán, hogy megtörje a lombardiai városok ellenállását. – (1238. márc.): MGH Const. II. 277–278.
- 53) **1239 eleje**
IV. Béla szentszéki követe, Gergely győri püspök IX. Gergely pápa udvarába indul, hogy tájékoztassa a magyar uralkodó terveiről. – 1239. jan. 13.: Examen 97. (RA I/2. 653. sz.)
- 54) **1235–1241 között**
Rád nembeli Tamás, Lőrinc és Fülöp legalább egy olyan követség résztvevői, amelynek célpontja a Nikaiai Császárság volt. – 1250. nov. 21.: CDCr IV. 433–436. (RA I/2. 936. sz.)
- 55) **1241. május–június**
IV. Béla Bánca nembeli István váci püspököt küldi IX. Gergely pápa és II. Frigyes császár udvarába, hogy segítségüket kérje a mongolok ellen. – 1241. máj. 18.: VMHH I. 182. (RA I/2. 706. sz.); 1241. jún. 16.: VMHH I. 183.; 1241. júl. 3.: Matthaei Parisiensis monachi Sancti Albani Chronica maiora I–VII. Ed. Henry Richards Luard. (Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores 57.) London 1872–1883. IV. 112–119. (CFH II. 1583–1585.)
- 56) **1241 második fele**
IV. Béla Szentszékhez küldött követei, István főesperes és Lukács győri prépost az Adriai-tengerbe fulladnak. – 1242. jan. 19.: Hist. dipl. Fred. sec. VI/2. 902. (RA I/2. 712. sz.)
- 57) **1242 eleje**
IV. Béla domonkos szerzeteseket küld az üresedésben lévő Szentszékhez, hogy segítséget kérjen a tatárok ellen. – 1242. jan. 19.: Hist. dipl. Fred. sec. VI/2. 902. (RA I/2. 712. sz.)
- 58) **1242. április eleje**
Henrik veszprémi prépost és Columbanus esztergomi kanonok – vélhetően IV. Béla magyar király követeként – II. (Harcias) Frigyes osztrák herceg

környezetében tartózkodnak. – Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark I–IV. Hrsg. Joseph von Zahn – Gerhard Pferschy. Graz 1875–1975. II. 515–516.

59) **1242. március–október között**

Szügyi Miklós részt vesz abban a követségben, amelyet IV. Béla a bíborosokhoz menesztett a Magyar Királyság főpapi székeinek betöltése ügyében. – +1244. ápr. 22.: HO IV. 28–30. (RA I/2. 763. sz.); (1242. márc.–okt. között): *Wilhelm Wattenbach*: Zum Mongolensturm 1241. Forschungen zur deutschen Geschichte 12. (1872) 643–645.

60) **1244. július–augusztus**

A magyar király követe, egy névtelen püspök Velencébe viszi a velencei–magyar békeszerződés IV. Béla által hitelesített példányát. A püspök kíséretében utazik Szügyi Miklós is. – 1244. aug. 6.: ÁÚO II. 155–156.; +1244. ápr. 22.: HO IV. 28–30. (RA I/2. 763. sz.)

61) **1244**

IV. Béla követe, Türje nembeli Dénes dömösi prépost Bajorországba kíséri a magyar király leányát, Erzsébetet. – 1250. jún. 23.: RA I/2. 277–281. (926. sz.); Hermanni Altahensis Annales. Ed. Philippus Jaffé. In: Annales aevi Suevici. Ed. Georgius Heinricus Pertz. (MGH SS XVII.) Hannoverae 1861. 394.

62) **1246 első fele**

IV. Béla követséget meneszt Danyiil halicsi fejedelemhez Chełmbe a két uralkodó gyermekeinek összeházasítása ügyében. A követség vezetője a magyar király *vicéje* (talán Hontpázmány nembeli Achilles alkancellár), részt vesz benne Szügyi Miklós, s talán Ludány nembeli Vitk, valamint Komlósi Gyármán is. – Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai. „Az orosz évkönyvek teljes gyűjteménye” köteteiből ford. Hodinka Antal. Bp. 1916. 430–431.; +1244. ápr. 22.: HO IV. 28–30. (RA I/2. 763. sz.); 1246: CDES II. 157–158. (Erdődy 14. sz.); 1251: RA I/2. 296–297. (955. sz.)

63) **1246–1247 fordulója**

IV. Béla követei, Jakab ferences tartományfőnök és a ferences Romanus királyi gyóntató Lyonban keresik fel IV. Ince pápát, hogy teljesítse a magyar király kéréseit. – (1246.) nov. 15.: VMHH I. 232. (RA I/2. 839. sz.)

64) **1247 vége**

IV. Béla követe, Aragóniai Simon viszi Lyonba, IV. Ince pápa udvarába a magyar király „tatár-levelét”. IV. Béla a Burgundiában tartózkodó Bertalan pécsi

- püspöknek is utasítást ad érdekei képviselőjére az ügyben. – (1247.) nov. 11.: CD IV/1. 298. (RA I/2. 933b sz.)
- 65) **1235–1248 között**
IV. Béla követe, Türje nembeli Fülöp dömösi prépost I. Vencel cseh király udvarában jár. A küldöttségnek talán Szoboszló fia Vitk is tagja volt. – 1250. jún. 23.: RA I/2. 277–281.; 1246: CDES II. 157–158. (Erdődy 14. sz.)
- 66) **1248–1252 között vagy 1254**
IV. Béla követe, Smaragd pozsonyi prépost IV. Ince pápa udvarában jár, hogy a Szentatya egyik unokahúga és Béla herceg eljegyzéséről tárgyaljon. – (1248–1252. vagy 1254.) szept. 16.: VMHH I. 229–230. (RA I/2. 1015. sz.)
- 67) **1237–1254 között**
IV. Béla követe, egy névtelen szebeni prépost IV. Konrád német király udvarában jár. – (1237–1254 között): Die Innsbrucker Briefsammlung. Eine neue Quelle zur Geschichte Kaiser Friedrichs II. und König Konrads IV. Hrsg. Josef Riedmann. (MGH Briefe des späteren Mittelalters III.) Wiesbaden 2017. 139.
- 68) **1252–1253 között**
IV. Béla követe, Türje nembeli Fülöp zágrábi püspök előbb IV. Ince pápa, majd IV. Konrád német király dél-itáliai udvarában jár. Kíséretének tagja egy orvos, Gerzencei Tiborc mester is. – 1267. júl. 20.: ÁÚO VIII. 162–167. (RA I/3. 1527. sz.); 1257. márc. 4.: HO VII. 64–67. (RA I/3. 1137. sz.)
- 69) **1247–1253 között**
Ottokár morva őrgrof fogságba ejti IV. Béla magyar király I. Vencel cseh királytól hazafelé tartó küldöttségét, amelynek egyedüli ismert tagja Vecsei Bertalan. – 1268: RD 58. (72. sz.)
- 70) **1254. április 3. körül**
IV. Béla országnagyai, Benedek kalocsai érsek, Gutkeled nembeli István szlavón herceg, Hahót nembeli Csák tárnokmester és Rátót nembeli Roland nádor Budán készítik elő II. Ottokár cseh király küldötteivel a két ország közti békeszerződést. – 1254. ápr. 3.: CDERB V/1. 59–60.
- 71) **1254 nyara**
IV. Béla követei, Türje nembeli Fülöp zágrábi püspök és Ecce ferences szerzetes tájékoztatják IV. Ince pápát a közelmúltban kötött cseh–magyar békeszerződésről. – 1254. júl. 13.: VMHH I. 228–229.

- 72) **1259. április**
IV. Béla követe, Franco *comes* Stájerországban, Wilhelm von Schärfenberg környezetében tartózkodik. – 1259. ápr. 24.: Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis. Ed. J. Zahn. (Fontes rerum Austriacarum) Wien 1870. 205–206.
- 73) **1259. szeptember–október**
IV. Béla követe, Áрмаi I. Pál pozsonyi prépost és alkancellár útján panaszt tesz IV. Sándor pápa előtt a tatárok elleni segítségnyújtás elmaradásáért. – 1259. okt. 14.: VMHH I. 239.
- 74) **1260. július**
IV. Béla Smaragd nembeli Smaragd kalocsai érseket és Rátót nembeli Rolandot küldi II. Ottokár Pozsony melletti táborába, hogy fegyverszünetet kérjenek. – Cont. can. Prag. II. 185. (CFH I. 166.), Steir. Reimchron. 7615–7620. sor (Stájer rímes krónika i. m. 121–122.)
- 75) **1262 decembere előtt**
IV. Béla és fia, István herceg megbízásából Forrói Aladár a Nikaiai Császárságban jár követként. – 1262 (vége): ÁÚO VIII. 33–34. (RA II/1. 1792. sz.)
- 76) **1262 tavasza**
IV. Béla Bagodi Tóbiás zágrábi prépostot bízza meg, hogy IV. Orbán pápa udvarában utólag járja ki a II. Ottokár cseh király és Macsói Kunigunda házasságát meggátló kánoni akadály alóli felmentést. – 1263. jan. 7.: CDCr V. 243–244. (RA I/3. 1335. sz.)
- 77) **1263 körül**
István ifjabb király Miskolc nembeli Panyitot küldi tárgyalni az Aranyhorda kánjához, Berkéhez. – 1263: *Györffy Gy.*: Románok i. m. 7.
- 78) **1264 előtt**
Hetényi Sixtus esztergomi olvasókanonok IV. Béla parancsára a Szentszéknél jár követségben. – 1264. máj. 10.: MES I. 500–501. (RA I/3. 1404. sz.)
- 79) **1264 nyara**
Hetényi Sixtus esztergomi olvasókanonok IV. Béla parancsára IV. Orbán pápánál jár követségben. – 1264. júl. 15.: VMHH I. 274.

- 80) **1265 körül**
István ifjabb király Miskolc nembeli Panyitot küldi tárgyalni az Aranyhorda kánjához, Berkéhez. – 1270. dec. 10.: ÁÚO XII. 6–10. (RA II/1. 1994. sz.)
- 81) **1265. március vége**
IV. Béla parancsára Gyerki László honti főesperes az újonnan megválasztott IV. Kelemen pápa udvarába indul, hogy a Szentatya megerősítse a magyar uralkodó és István ifjabb király megegyezését. – 1265. márc. 28.: VMHH I. 279. (RA I/3. 1438. sz.)
- 82) **1265 késő ősze**
Demeter barsi főesperes és IV. Béla gyóntatója, Pál ferences szerzetes a magyar király parancsára IV. Kelemen pápánál tiltakoznak Timót zágrábi püspök megerősítése ellen. – 1265. okt. 13.: VMHH I. 281. (RA I/3. 1455. sz.); 1266. jan. 21.: VMHH I. 281–282.
- 83) **1266 tavasz vége**
Demeter barsi főesperes IV. Kelemen pápa udvarában megerősítetteti IV. Béla és István ifjabb király március 23-i Nyulak-szigeti egyezményének szövegét. – 1266. ápr. 27.: VMHH I. 282. (RA I/3. 1482. sz.)
- 84) **1269 nyara**
Domokos domonkos perjel és követtársa, János testvér IV. Béla vagy fia, István ifjabb király megbízásából I. (Anjou) Károly udvarába érkeznek, vélhetően azért, hogy az Árpádok és az Anjouk közti házassági kapcsolatról tárgyaljanak. – 1269. jún. 23.: RCA I. 283. (MDEA I. 3.)
- 85) **1269 kora őszi**
István ifjabb király követei, János glogoncai prépost és Zárai Mihály Nápolyban tárgyalnak az Árpádok és az Anjouk közti házassági összeköttetésről. – 1269. szept. 9.: RCA V. 134. (MDEA I. 4.)
- 86) **1270 előtt**
IV. Béla a Halicsi Fejedelemségbe küldi különös jegyzőjét, Tamás mestert. Talán azonos azzal a Lev fejedelemhez menesztett küldöttséggel, amelyben Ákos nembeli Lodomér fia Aladár is részt vett. – +1283. dec. 22.: CD V/3. 180–184. (RA II/2–3. 3274. sz., vö. MNL OL DF 259 029.); +1260: MNL OL DF 266 170.

- 87) **1270 tavasza**
IV. Béla II. Ottokár cseh királyhoz küldi követét, a kancelláriai jegyző Tamás mestert. – +1283. dec. 22.: CD V/3. 180–184. (RA II/2–3. 3274. sz., vö. MNL OL DF 259 029.)
- 88) **1270 tavasza**
IV. Béla vagy fia, István ifjabb király megbízásából Csák nembeli Zlauch fia Tamás özvegye, Ágnes asszony részt vesz abban a küldöttségben, amely Árpád-házi Mária hercegnőt Nápolyba viszi. A kíséretnek talán Nikodém kemléki főesperes is tagja volt. – +1269: ÁÚO VIII. 239–240. (RA II/1. 1902. sz.); 1270. szept. 18.: RCA VI. 27. (MDEA I. 40–41.)
- 89) **1270. július**
V. István követei, Benedek alkancellár és Mezőpilis nembeli Bás szolgagyőri ispán fegyverszüneti tárgyalásokat folytatnak II. Ottokár cseh királlyal a morvaországi Brünnben. – 1270. júl. 6.: MHDC V. 15–16.
- 90) **1270. július–augusztus fordulója**
V. István követe, Podgorjai Prich kézbesíti a magyar király üzenetét Spanheimi Fülöp választott aquileiai pátriárkának. – 1270. aug. 6.: MHDC V. 18–19.
- 91) **1270. szeptember–november**
V. István követe, Nikodém kemléki főesperes a Nápoly-szicíliai Királyságban tartózkodik. (Lehetséges, hogy az Árpád-házi Máriát még május körül Nápolyba kísérő delegáció tagja volt.) – 1270. szept. 18.: RCA VI. 27. (MDEA I. 40–41.)
- 92) **1270. november–december**
V. István követe, Hetényi Sixtus esztergomi olvasókanonok felkeresi I. (Anjou) Károly udvarát, vélhetően azért, hogy Anjou Izabella hozományáról tárgyaljon vele. – 1270. nov. 5.: RCA VII. 69.; 1270. nov. 30.: RCA VII. 22.
- 93) **1271. április 2. körül**
V. István követe, Gergely székesfehérvári kanonok az Aquileiai Patriarchátusban tartózkodik, hogy a magyar király nevében döntőbíróként rendezze a pátriárka és a görzi grófok konfliktusát. – 1271. ápr. 2.: *Fraknoi V.*: Habsburg-ház i. m. 39–40. (MHDC V. 51–52.)

- 94) **1271. május közepe**
V. István követei, Rátót nembeli Roland és Ármái I. Pál veszprémi püspök felkeresik II. Ottokár cseh királyt Moson melletti táborában, hogy fegyverszünetet kérjenek tőle. – (1271. május vége): UBB II. 4. (CD V/1. 111.)
- 95) **1271. június**
V. István követei, Ármái I. Pál veszprémi püspök, Monoszló nembeli Egyed tárnokmester, Rátót nembeli Roland kemléki ispán és Benedek alkancellár a Morva folyó partján Marcheggnél tárgyalnak II. Ottokár cseh király delegációjával a béke feltételeiről. A tárgyalásokon jelen van Karácsony titeli olvasókanonok is. – 1271. júl. 3., júl. 14.: CDERB V/2. 247–260.; 1272. jan. 6.: CD V/1. 210–211. (RA II/1. 2149. sz.)
- 96) **1272 nyara**
V. István követe, László tinini püspök I. (Anjou) Károly udvarában jár, hogy előkészítse a két uralkodó küszöbön álló találkozáját. – 1272. jún. 22.: RCA VIII. 201.
- 97) **1273 vége**
IV. László kormányzata egy ismeretlen ferences szerzetest küld II. Ottokár udvarába, hogy a fegyverszünetről tárgyaljon a cseh uralkodóval. – CD V/2. 68–70.
- 98) **1273 vége**
IV. László kormányzata egy *A siglával* jelölt világi előkelőt és egy ismeretlen pécsi olvasókanonokot küld I. (Habsburg) Rudolf német király udvarába, hogy a két dinasztia közti házassági kapcsolatról tárgyaljanak. – (1273. nov.): *Fraknoi V.*: Habsburg-ház 21–22. (RA II/2–3. 2570. sz.); (1273. nov.): *Fraknoi V.*: Habsburg-ház 22–23. (RA II/2–3. 2572. sz.)
- 99) **1273. december**
IV. László kormányzata III. Guido vegliai *comest* küldi követként I. (Anjou) Károly udvarába. – 1273. dec. 6.: RCA XI. 120.; 1273. dec. 9.: RCA XI 132. (MDEA I. 37.)
- 100) **1274 tavasza**
IV. László kormányzata a király két *familiarisát*, Jánost és Pált küldi követségbe I. (Anjou) Károly udvarába. – 1274. máj. 24.: RCA XI. 120.

- 101) **1274. szeptember–1275. június között**
 IV. László kormányzata Dénes győri püspököt küldi II. Ottokár cseh király udvarába a két dinasztia közti béketárgyalások előkészítése érdekében. – (1275. jún. e.): CD V/2. 280–281.
- 102) **1276 tavasza**
 IV. László kormányzata Pontius de Fay johannita perjelt küldi követségbe I. (Anjou) Károly udvarába, hogy a nápoly-szicíliai király vállaljon szerepet a cseh–magyar konfliktus rendezésében. Vélhetően e követség tagja volt Kadarkalász nembeli Sándor is. – 1276. márc. 5./ápr. 15.: RCA XIV. 26. (MDEA I. 39.), Inquis. B. Marg. 378–380.
- 103) **1276 ősz**
 IV. László kormányzata János egykori péterváradai apátot küldi I. (Anjou) Károly udvarába, vélhetően azért, hogy a nápoly-szicíliai király vállaljon szerepet a cseh–magyar konfliktus rendezésében. – 1276. okt. 17.: RCA XV. 28. (MDEA I. 98.)
- 104) **1277. július 12. körül**
 IV. László ünnepélyes követei, Rátót nembeli Roland egykori nádor, Forrói Aladár királynéi asztalnokmester, Demeter alkancellár, Timót zágrábi püspök, Lodomér váradi püspök és Hontpázmány nembeli János budai prépost Bécsben tárgyalnak a magyar király és I. (Habsburg) Rudolf német király szövetségkötéséről. – 1277. júl. 12.: CDCr VI. 211–214.
- 105) **1278 tavasza**
 IV. László követe, egy bizonyos Márk 1278. május 6. körül I. (Anjou) Károly udvarában tartózkodik. – 1278. máj. 6.: RCA XIX. 58. (MDEA I. 55.)
- 106) **1278 tavasz–nyár**
 IV. László követe, Perchinus livnói ispán, zágrábi *podestà* I. (Anjou) Károly udvarába viszi túszként Kőszegi Iván fiát, Gergelyt. – 1278. máj. 26.: RCA XVIII. 162.; 1278. jún. 14.: RCA XVIII. 41. (MDEA I. 56–57.)
- 107) **1272–1278 között**
 Liptói Marcell fiai Tamás és Simon, valamint Sibur fiai Albert és Domin lengyelországi követségben szolgálják IV. Lászlót. – 1278: *Thuránszky L.:* Thuránszky család i. m. 350–352. (RA II/2–3. 2904. sz.)

- 108) **1278–1279 fordulója**
Dénes győri püspök – vélhetően IV. László követeként – I. (Habsburg) Rudolf bécsi udvarában jár. – 1279. jan. 1.: MNL OL DF 267 825., 267 826.
- 109) **1280 tavasza**
IV. László követe, Bertalan vegliai *comes* I. (Anjou) Károly udvarában jár, hogy a nápoly-szicíliai király segítségét kérje a magyar országnagyok által bebörtönzött IV. László részére. – 1280. ápr. 26.: RCA XXIII. 46.; 1280. ápr. 28.: RCA XXIII. 47. (MDEA I. 122–123., hibásan 1295-nél!), Steir. Reimchron. 24805–24810. sor (Stájer rímes krónika i. m. 182.)
- 110) **1280. augusztus**
IV. László követe, Robertus de Rupe/Gudde templomos *preceptor* I. (Anjou) Károly udvarában tartózkodik. – 1280. aug. 15./okt. 24.: CDCr VI. 356–357.; 1280. aug. 30.: RCA XXIII. 57. (MDEA I. 127., hibásan 1295-nél!); 1280. aug. 28.: RCA XXIII. 56–57. (MDEA I. 126–127., hibásan 1295-nél!)
- 111) **1285 tavasza**
Dénes győri püspök – vélhetően IV. László követeként – Regensburgban tartózkodik, célja vélhetően az volt, hogy a Nürnbergben időző I. (Habsburg) Rudolftól segítséget kérjen a mongolok ellen. – 1285. márc. 17.: AKR, Urkunden 132. sz., <https://www.monasterium.net/mom/DE-AKR/Urkunden/12850317/charter> (letöltés: 2024. jún. 11.).
- 112) **1285 nyara**
IV. László követe, Aba nembeli Amadé II. (Fekete) Leszek łęczycai fejedelem udvarában tartózkodik. Kíséretéhez tartozik Gutkeled nembeli Aladár fia László is. – (1285. jún. 7.): Zichy I. 81–82.
- 113) **1285–1288 között**
IV. László követe, Paschasius nyitrai püspök I. (Habsburg) Albert osztrák herceg udvarában jár titkos követségben. – 1288. máj. 13.: CD V/3. 417–418. (RA II/2–3. 3489. sz.)
- 114) **1272–1286 között**
IV. László követe, Áрмаi II. Pál veszprémi prépost szentszéki követségben vesz részt. – 1286. nov.: ÁÚO IX. 440–442. (RA II/2–3. 3419. sz.); 1291. aug. 16.: MES II. 293–295. (RA II/4. 3790. sz.)

- 115) **1288 második fele**
A Magyar Királyságból ferences szerzetesek érkeznek IV. (Szép) Fülöp francia király udvarába. – 1288: Documents Champagne III. 87.
- 116) **1289 ősze**
Anjou Izabella magyar királyné követe, Cosma Lombardi a Nápoly-szicíliai Királyságban tartózkodik. – 1289. szept. 27.: RCA XXXII. 150. (MDEA I. 73.); 1293. szept. 1.: RCA XLVII. 3. (MDEA I. 120.)
- 117) **1289 ősze**
IV. László és édesanyja, Kun Erzsébet anyakirályné követei, Benedek és András a Nápoly-szicíliai Királyságban tartózkodnak. – 1289. szept. 27.: RCA XXXII. 150. (MDEA I. 73.)
- 118) **1290. szeptember**
III. András követe, Márton *comes* I. Jakab szicíliai király udvarába indul, hogy értesítse a magyar király koronázásáról. – (1290.) szept. 8.: RA II/4. 21–22. (3662. sz.)
- 119) **1290 ősze**
III. András követe, Tengerdi Tódor alkancellár I. (Łokietek) Ulászló fejedelem udvarában jár, hogy a magyar király számára megkérje a fejedelem unokahúga, Kujáviai Fenenna kezét. – 1291. (szept. 9. u.): ÁÚO X. 36–37. (RD 261. sz.)
- 120) **1290 ősze–1291 nyara között**
III. András követe, Baksa nembeli Sóvári Sós György I. (Łokietek) Ulászló fejedelem udvarában jár. – 1291. aug. 28.: CD VI/1. 123–125. (RA II/4. 3804. sz.)
- 121) **1291 nyara**
III. András hadat üzen I. (Habsburg) Albert osztrák hercegnek, a hadüzenetet Peter Wachtelsack vándor énekmondó kézbesíti a címzettnek. – Steir. Reimchron. 41535–41565. sor (Stájer rímes krónika i. m. 239.)
- 122) **1291. augusztus vége**
III. András követei, Honpázmány nembeli Gimesi János kalocsai érsek, Lodomér esztergomi érsek, Pécs nembeli Gergely nyitrai és barsi ispán, valamint Csák nembeli Domokos egykori nádor I. (Habsburg) Albert osztrák herceg delegációjával Hainburgban tárgyalnak a két ország közti béke feltételeiről.

- Steir. Reimchron. 43200., 43840–43855. sor (Stájer rímes krónika i. m. 246., 254.); 1291. aug. 28.: UBB II. 251–253.
- 123) **1291 nyara–1293 nyara**
 Godinus fia Frank esztergomi polgár Anjou Izabella özvegy magyar királyné megbízásából a Nápoly-szicíliai Királyságban tartózkodik. – 1293. márc. 25.: RCA XLV. 117.; 1293. júl. 5.: TNA, AC 1/60/106.
- 124) **1292–1293**
 III. András követe, Paganello di Vicopisano ura megbízásából I. Edvárd angliai, majd II. Jakab aragóniai király udvaraiban jár. – 1292. jún. 23.: ÁÚO V. 69–70.; 1292. jún. 29.: CPR Edward I. II. 496.; 1292. okt. 15.: Acta Arag. I. 233–234.; 1292. okt. 15.: ACA Cancillería, Reg. 93. 304^r
- 125) **1293. szeptember**
 A Nápoly-szicíliai Királyságba érkezik Kun Erzsébet özvegy magyar királyné követe, Benedek. – 1293. szept. 1.: RCA XLVII. 3. (MDEA I. 120.)
- 126) **1294 tavasza**
 A Nápoly-szicíliai Királyságba érkezik az Anjou Izabella özvegy magyar királynét képviselő Godinus esztergomi polgár. Kíséretében ott találjuk Walter fia István esztergomi polgárt és egy Magyarországi Miklós nevű klerikust. – 1294. máj. 4.: RCA XLVII. 282.; 1294. jún.: RCA XLVII. 300.
- 127) **1298 eleje**
 III. András ausztriai követe, Lamperg *comes* vélhetően szerepet játszik az 1298 februárjában tartott bécsi fejedelmi találkozó előkészületeiben. – 1298. márc. 29.: UBB II. 314. (RA II/4. 4176. sz.)
- 128) **1300 ősze**
 III. András követe, Pietro Bonzano VIII. Bonifác pápa udvarában jár, hogy előmozdítsa Antal csanádi püspök áthelyezését az esztergomi érseki székre. – 1300. szept. 18.: ÁÚO V. 260–261.; 1300. okt. 25.: ÁÚO V. 262–263.; (1300. okt. 25. k.): ÁÚO V. 263–264.

ENVOYS AND DIPLOMATIC MISSIONS IN THE ÁRPÁD ERA

By Dániel Bácsatyai

SUMMARY

The aim of the paper is to present the diplomatic legations despatched by the rulers of the Árpád dynasty and the persons that took part in them. In the period between 1000 and 1301 I have identified 173 envoys and defined 128 legations on the participants of which information is available (the list of the latter is given in the Appendix). Among the many problems connected to the diplomatic missions two deserve special attention. 1) While up to the death of King Andrew II (1235) several among the Hungarian diplomats had been foreigners, under kings Béla IV and Stephen V foreign legations were undertaken by a diplomatic corps that was almost exclusively composed of Hungarians who had been educated at foreign universities. 2) Services performed in foreign legations are never mentioned in the narratives of royal grants issued for barons holding the top offices of the realm. In their case, however, the reason for this is not that the armed service of the ruler was regarded as the only title legitimating a royal grant, as had earlier been suggested. Rather, the absence of any reference to diplomatic missions should be explained by the fact that the leading ecclesiastical and lay office-holders (i.e. archbishops and the palatine) were constantly needed by the ruler, and were consequently not sent on perilous and long foreign missions. An exception to this rule were negotiations on peace and truce, which generally did not involve a crossing of the border.